

БЕОГРАДСКА ПОСАВИНА У НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОМ РАТУ 1941. ГОДИНЕ¹

Стање уочи рата

Резултати општинских избора и избора за уставотворну скупштину 1920. године, показали су да Комунистичка партија Југославије има јак утицај и велики број присталица у београдској Посавини. Окрутне полицијске мере, које су после тога предузимане и годинама брутално спровођене према члановима и симпатизерима КПЈ, нису успеле да потпуно парализују рад Партије и веру и љубав народа према њој.²

Мржња према ненародним режимима старе Југославије је, упркос свему, стално расла нарочито међу сиромашним сељацима, сеоским занатлијама и радницима који су повремено радили у Београду, Умци и Обреновцу. У одсуству организованијег и ширег рада Партије, ово расположење се није могло манифестовати кроз стварање партијских организација и упоришта Партије, већ се одражавало кроз све већу подршку опозиционим грађанским странкама. Петемајски избори, 1935. године, показују да опозиционе грађанске странке имају у Посавини велики број бирача и да ће тај број расти, јер су томе погодивале тешке економске прилике, лоша политичка ситуација и политика ненародног режима. Тако је било и на скупштинским изборима, децембра 1938. године. И поред упорног настојања полицијског апарата да се по сваку цену и свим средствима обезбеди победа владиних, тј. кандидата Југословенске радикалне заједнице (ЈРЗ), који су преко својих повереника чак

плаћали бирачима да гласају за њих, победио је опозициони кандидат. Поједини кандидати ЈРЗ су јавно, на изборним конференцијама, говорили сељацима: „Гласали ви мене или не, ја ћу победити“, или: „Ако ја свог коња кандидујем и он има да буде изабран у скупштину“.³

Пошто Комунистичкој партији није било омогућено да истакне своје кандидате, многи њени симпатизери и чланови, као и они који су у Београду тада повремено или стално радили или учили и били синдикално или партијски организовани, долазили су у села и кроз појединачне и групне разговоре или иступања на конференцијама и зборовима допринели победи опозиције, сматрајући да је и то боље него да победе владини кандидати. Успех Удружене опозиције на изборима у Посавини није значао да су њене демагошке пароле, непринципијелна политика и конфузан програм били прихваћени од бирача, већ, пре свега, да је већи део бирачког тела осудио ненародну и профашистичку политику кнеза Павла и Стојадиновићеве владе. Није без значаја напоменути да је убедљива победа кандидата Демократске странке на листи Удружене опозиције, који је добио и гласове комуниста и симпатизера Партије, истовремено и једина победа опозиционог кандидата у целом београдском округу, а да је кандидат фашистичке странке „Збор“ добио свега девет гласова.⁴ Режим до рата, а квислинзи, посебно четници, у току рата, су се и због овога светили народу По-

савине кад год им се за то указала могућност.

Такво расположење народа Посавине било је, пре свега, одраз постојећег економског и политичког стања тога краја.

После завршетка првог светског рата прилике у Посавини су биле врло тешке с обзиром на бројне људске жртве и претрпљену материјалну штету. Ово је било утолико теже што је за време рата скоро сва активност у пољопривреди овог искључиво аграрног подручја била престала, села опустошена, стока и инвентар уништени, а друштвени живот дезорганизован. За време и после рата овај крај погађа и неколико епидемија од којих умире велики број становника.

Првих година по ослобођењу народ је, одушевљен испуњењем вековне тежње наших народа за уједињењем, трпео недаће које су га снашле, свестан да се тако велики проблеми не могу лако ни брзо решити, али уверен да ће држава предузети све да се прилике што пре среде и нормализују, а њихов материјални и друштвени положај побољша. Међутим, већ после неколико година, развој догађаја је показао да та њихова оправдана очекивања неће бити испуњена.

Тако су се економске прилике, уместо да се побољшају, из године у годину, све до другог светског рата, стално погоршавале: порези су повећавани, скупоћа је расла, све већи број сељака је сваким даном све више осиромашавао, а број задужених и презадужених се повећавао. Многи сељаци су добијањем кредита покушавали да решавају своје проблеме, али су услови за одобравање кредита сиромашним сељацима били врло тешки, па су кредит највише користили богати сељаци. У недостатку организованог кредитирања од стране државе, сељаци су се обраћали приватним зајмодавцима закључујући са њима зајмове под веома тешким условима. Да би дошли до новца сиромашни сељаци су често продавали летину унапред, „на зелено“, по веома ниској цени.⁵ Многим, који нису могли да врате кредит, разни зеле-

наши и банке су принудно, путем власти, продавали све ради наплате својих потраживања, остављајући њихове породице без икаквих средстава за живот. Драстична пљачка је вршена и путем тзв. летећих меница. Било је села у Посавини у којима су се на прсте могла избројати домаћинства која нису била задужена, изузимајући најсиромашније сељаке којима нико није ни хтео дати зајам, јер нису били кредитно способни.⁶

Наднице пољопривредних радника су у годинама уочи рата биле ниске; године 1939. надница је износила 36 динара.⁷ Надничари су радили од јутра до мрака, око 16 часова дневно. О неком удруживању, праву на рад или социјалном и здравственом осигурању није било ни говора. Чак ни по нижим надницама, није било посла за све оне сиромашне сељаке који су га тражили.

У вези са неразвијеном пољопривредном производњом и ниским ценама пољопривредних производа је и опадање личне потрошње основних намирница код сељака. Док је пре првог светског рата потрошња пшенице по глави становника износила 175 кг, у годинама пред други светски рат она је била 140 кг по глави становника. Сиромашни сељаци су становали у трошним кућама, слабо су се одевали и једнолично хранили. Сиромашни и средњи сељаци, уместо пшенице, троше кукуруз „који је уистину сточна храна“.⁸ Да би ситуација била тежа, цене пољопривредних производа су стално падале. Године 1939. цене пољопривредних производа су пале на 85,8%, а сточарских на 65,8% према ценама истих производа из 1926. године.⁹

У целој Посавини је преовладавао мали посед, од 1—5 ха, који је настао економским и друштвеним развојем још пре првог светског рата. Промене у структури поседа у аграру, које су се вршиле између два рата, имале су за последицу повећање броја домаћинства са малим поседом и смањивање величине истих, а тиме још веће осиромашавање сељака.¹⁰ Неродне године су погоршавале тешко стање сиромашних слојева.

дуже времена не покушава да најбруталнијим средствима оствари оно, чиме министар Шутеј у своме говору прети нама да ће уништити и онемогућити борбу самог народа против скупине и оскудине.

Претња министра Шутеја да ће се влада знати супроставити свим социјалним покретима само показује, да ова влада глади и скупине намерава да својим финансијско-политичким мерама и даље помаже пораст скупине, и да с правом очекује да ће то наићи на отпор народа. На крају морамо рећи господину министру да је он са свих својих 120 килограма слабашан да ту претњу оствари. Народ ће се знати борити за свој комад хлеба.

КАКО ЖИВЕ РАДНИЦИ И СЕЉАЦИ ПОСАВИНЕ

Радници Обреновца и околине изложени су досад незапамћеној експлоатацији. Индустијско радништво предузећа „Симовић“, услед неорганизованости, до крајности је израбљено, јер док је „газда“ по примеру осталих народних гуликожа и пљачкаша подигао цене брашну и грађи за 100—200 посто, лутле су радници за свој рад остали на истим надницама, односно њихове наднице су се смањиле два пута кад се има у виду поскупљење животних намирница.

У фабрици шпиритуса „Мишић“ а д. на Забрежју ради се непрестано, без поподневног одмора, од раног јутра до неко доба ноћи. Радни дан траје 12 до 13 часова, а надница је 20

остварити своје хови планови с а тај успех па другим главама

На чачанск нут је скроман своме првобор

Шта је би редове радничк прилике да усп ло долази. Сви кад беда глад којима лекови знање да рат н страдали, илуз на прогресивне жеља да му сл ре против које радничке класе Мишовић поста нички покрет. ног интелектуа

1934 годин чку у поздравн усхићењем смо Димитров лони

Сл. 1 — Чланак у *Гласу радног народа* који се помиње у овом напису (део чланка)

У Посавини није било индустрије до 1933. године, када је на Умци отворена фабрика ситних кожа за израду рукавица. Истовремено је почела и изградња фабрике за трикотажу где је, од 1935. до 1937. године, био смештен трикотажни погон фабрике „Шумадија“ А. Д. из Београда када је, погодбом међу власницима, овај погон претворен у посебну фабрику трикотаже „Посавина“ А. Д. у коју је укључена и фабрика за израду рукавица. Један од разлога за подизање фабрике био је и могућност запослења јефтине радне снаге из оближњих села. У почетку је у фабрици радило око сто радника, а касније се тај број повећао на око пет стотина. Године 1938. на Умци је изграђена мања фабрика картона и лепенке у којој је радило око двеста радника. У обе фабрике вршена је велика експлоатација радника, чије су наднице

биле минималне а права ограничавана, нарочито у „Шумадији“, где су власници уписивали у „црне књиге“ непожељне раднике и њих прво отпуштали са посла. Како су радници махом регрутовани из села, синдикална организација — синдикално-економска подружница, — је створена тек 13. марта 1937. године, на иницијативу радника и уз помоћ представника Уједињеног савеза шивачко-одећних радника и радница Југославије, који су у том циљу током јануара, фебруара и марта одржали више конференција на Умци са радницима „Шумадије“. Била је то прва организација УРС-а (Уједињени раднички синдикати) у Посавини.¹¹

Новооснована синдикална организација најпре је повела акцију за повећање надница. За 29. март заказан је састанак представника синдикалне организације „Шумадија“ и Савеза син-

Пролетери свих земаља уједините се!

КОМУНИСТ

Година IV Број 5

Цена 2 динара

ВА САВЕЗ СА СССР-ом

За неколико недеља на европском западу, претрпела је катастрофалан слом и последња од западних држава које су своје народе бациле на ратну клинцу за интересе енглеског империјализма, највећа и најача међу њима, Француска. А чим је тај слом претрпела, француска буржоазија, која је до тога дана тврдила да се бори за одбрану демократије и цивилизације, дала се на посао да свој војнички пораз — за који је уосталом она сама највише крива својом издајничком политиком (Шпанија, Минхен, планови против СССР) коју је тако снажно и јасно раскрикала братска Компартија Француске — искористи да коначно сахрани ту исту „демократију“ за коју је тобож ступила у рат. Тиме је показала колико јој је добро дошао пораз и окупација да оствари своју стару жељу уништења слободе француског народа. Сада она сама декларира да је „трулој демократији“ која је свему крива! Исто је тако мало времена требало да дође до крвавог оружаног обрачунавања међу дојучерашњим савезницима. Француска мења запрету баш као и Карол од Румуније. Нешто је доиста труло код западних „демократија“. Али та смрдљива распадање империјализма показује најбоље да је његов пораз и недовратно осуђен. Како сутра угњетене народне масе буду успостављале своју слободу, заиста неће успоставити демократију своје изјављивачке буржоазије и њени социјалдемократски слугу.

Док нам Запад показује тако одвратну слику трулеги распадања и издајства над изолованим масама на европском Истоку, пружа нам сасвим супротна слика. Моћни и цветна земаља социјалистичка нација се у акцији за обезбеђење мира и сигурности своје територије и својих народа. Зар је чудо што се интереси њене одбране тако потпуно поклапају са интересима свих народа уопште, па тако и народа у оних државама и областима и које се протезају и на које ће се још протезати њена акција, а које су од енглеских и француских империјалиста и организатора рата биле одређене да послуже за њихов разбојнички напад на СССР? Зар је чудо да у земаљама где СССР успоставља свој утицај или у областима које враћа у крило велике социјалистичке отаџбине из разлога свога омиш-

беђења, у исто време то обезбеђење доноси и народима у тим земаљама потпуно нов живот, сигурност и мир, хлеб и слободу радних масама и угњетеним нацијама, отварајући за њих изгледе снажног полета и силног културног подизања? Гле, то није никакав чудо баш зато што су интереси земаље социјализма истоветни, и не могу другачије бити, са интересима радних маса у коме делу света. Зато су области, у које уђе Црвена војска, увек ослобођене области, зато се тамо отварају тајничка врата и распалају ограде концентрационих логора, личу болнице и школе, радници и сељаци постају господари своје судбине.

И тако, док „демократски“ Запад пружа слику трулежи и смрти једног преживелог поретка европског Истока и Југоистока, пружају нам слику будућег развоја Европе и човечанства, показују нам већ започето рађање једног новог поретка у свету.

После обрачуна са непријатељима СССР-а у балтичким земаљама, који су упркос свему и против воље и интереса тамошњих народних маса били продужили своју завереничку политику против СССР-а за рачун енглеских империјалиста, дошло је и ослобођење Бесарабије и северне Буковине без крви, као и на Балтику, осим у случајевима где је Црвена војска морала из руку румунских делата и погромца да спасе раднике и Јевреје, па и саме румунске војнике који су чели да остану у Бесарабији. Непријатељи СССР-а опет су покушали да и ове мере за безбедност СССР-а тумаче као успешне против Немачке, али то ни овај пут није утајило. Већ изгледа да припада давној прошлости оно време кад је енглеска и француска пропаганда у совјетско-финском спору успеваала да обмане понеког малограђанина. Дарас су све те ствари јасне и стоји пред целим светом доказано колико је СССР имао права у својој политичкој линији, у своме ставу према империјалистичком рату, колико је имао права да обезбеђује мир својим народима од лондонских и париских империјалиста који су толике народе гурнули у пропаст, што им на Истоку (осим Пољске) и Југоистоку није успело једино благодаречи будности, снази и решености СССР-а.

диката шивачко-одећних радника са власницима фабрике. Састанак је одржан у Среском начелству на Умци, али се завршио неуспехом, јер су власници одбили захтеве радника. Огорчени због тога, радници су сутрадан ступили у штрајк. Власници фабрике су покушали да доведу нову радну снагу из оближњих села и да уз помоћ штрајкбрехера наставе рад у фабрици. Добро организовани и решени да истрају у својим захтевима, штрајкачи су се овоме енергично одупрли и, изазвани и озлојеђени, пред зградом Среског начелства су премлатили једног штрајкбрехера, који је од задобијених повреда умро. Када се видело да су штрајкбрехери претрпели неуспех, интервенисали су жандарми и похапсили већи број штрајкача и тринаесторицу предали Окружном суду, који је само једног осудио наводно због убиства штрајкбрехера, док су остали били ослобођени оптужбе.¹² Одбрана оптужених је, између осталог, истицала:

„Није потребно г. судије залазити у радничке трпезарије из простог разлога што их они немају. Треба само једнога јутра или вечери стати на један угао варошице Умке када дефиљује „Албалина војска“ (браћа Албала су били власници фабрике — А.Д.) било да иде на посао или се са посла враћа, па ће се добити потпуна слика о њеној исхрани. Боси, голи, поцепани или никако одевени дефиљују ти радници, журе својој кући јер многи од куће до фабрике имају да пређу по 15—20 км. и то са комадом проје у зубима. Тај комад проје који носи у рукама, јесте његова цела исхрана за такав мучни рад и после толико пешачења. Зато чим би неко провео у фабрици 5—6 месеци и показао знаке слабости бивао би отпуштен. Господо судије, треба да знате и ово: није радницима ове фабрике било лако ступити у штрајк. Нису то варошки радници. Не разумеју се они много у начину борбе за своја права. Међутим незадовољство и ниске наднице су њих

зближили. Они су их натерали да мисле на који начин да побољшају своје стање. Још из основне школе они знају ону причу о седам прUTOва. Неки су чули и разговарали и са варошким радницима. Дошло се до уверења да је потребна професионална организација.“¹³

Пре суђења су на Умку долазили представници Југораса (Југословенски раднички синдикати) и тражили да радници пређу у ову режимску синдикалну организацију, али радници су то одбили. Штрајк је ипак делимично успео, јер су склопљени колективни уговори, наднице (сатнине) од 0,80, 1 и 1,20 повећане на 2—3,5 динара, а знатно је утицао и на класно освешћавање радника. Овим нису престали напори радника за остваривање права, због чега је и касније долазило до сукоба између њихове синдикалне организације и власника фабрике, упоредо се борећи против покушаја Југорасових синдиката да разбију њихову организацију.¹⁴

Уочи рата, 1940. године, у Баричу код Обреновца, је изграђена војна фабрика „Вистад“, где су услови рада, положај и третман радника били исти као и у другим предузећима.

О тешком положају радника и сељака Обреновца и околине говорило се у једном летку који је 1940. године написала партијска организација у Обреновцу, у коме се, између осталог, каже:

„Радници и сељаци Посавине
Ненародна влада Цветковић—Мачек
већ више од годину дана спроводи своју
злочиначку политику према радничкој
класи и радном сељаштву као и осталим
радним слојевима наше земље...“

Радници Обреновца и околине изложени су до сада незапамћеној експлоатацији...

У фабрици шпиритуса „Вићевић“ А.Д. на Забрежју, ради се непрекидно, без поподневног одмора, од раног јутра до неко доба ноћи. Радни дан траје 12—13 часова, а надница је 20—30 динара. Исто је стање у фабрикама „Посавина“ А.Д. Умка, фабрици оружја „Вистад“ Барич, и другим, свуда се безобзирно израбљује радништво, а у првом реду радничка омладина, јер млада неутрошена радна снага доноси много више профита незаситим аждајама и крвопијама Симовићу, Мићовићу и њиховој сабраћи...

Сл. 2 — Насловна страна „Комуниста“. Материјал пронађен после рата у кући Младена Пантића из Дражевца (Музеј Обреновац)

Сељаци некада плодне Посавине, дочекали су дане да гладују са својим породицама. После неколико поплава које су наилазиле ове године, читава села Посавине су уништена. Барич, Дражевац, Забрежје, Бело Поље, ове године скоро ни засејана нису. Остала села околине Обреновца, ако нису страдала од поплава, страдала су од глади. Када се свему овоме дода иначе слаба година, онда је јасно колика је беда становништва Посавине.“¹⁵

Ово су главни моменти који су карактерисали политичку ситуацију и економске прилике у време стварања првих организација КПЈ у Посавини.

На стварању партијских организација у околини Обреновца и Умке радио је и друг Светозар Вукмановић-Темпо, који о томе каже:

„Члан Покрајинског комитета за Србију постао сам у пролеће 1939... Мени су дали задатак да организујем технику и технички апарат, као и да радим на стварању партијских организација у рејонима Ваљева, Шапца, Лознице, Богатића, Уба, Лазаревца, Обреновца, Умке, Косјерића итд...“

У раду на развијању Партије у овом дијелу Србије ослонио сам се, дакле на млађе другове као: Ристу Михајловића, Владу Аксентијевића и друге. За свега 2—3 мјесеца заједничког рада успјели смо створити партијске организације...

Ми смо успјели да за кратко вријеме оснујемо илегалне групе сељака у преко половину села у ваљевском, убском и обреновачком крају и Мачви. На састанцима тих група које су бројале по десетак сељака, редовно се читао партијски материјал и разрађивале поставке Партије о појединим питањима. Чланови сеоских група су растурали међу сељаке разне прогласе Партије и осјећали се као комунисти...

Предложили смо да се сви ови сељаци који су учествовали у раду група по селима — приме у Партију. Тако велики успјеси се нијесу могли остварити без самопрегорног и веома напорног рада младих руководећих теренских кадрова. Они су данима и ноћима непрекидно обилазили села и вароши, долазили у везу са људима, водили акције и омасовљавали Партију. Кад се сада сјетим њиховог рада, онда ми је јасан успјех који су постигли првих дана Револуције 1941. године, када су се људи масовно јављали у посавски партизански одред, који је дјеловао на овом терену.“¹⁶

У току 1939. године, у више места у Посавини: Дражевцу, Конатицама, Степојевцу, Лесковцу, Великом Борку, Баћевцу, Вранићу, Сремчици и Остружници створене су групе симпатизера КПЈ, тј. илегалне групе сељака које су на својим састанцима прорађивале разне партијске материјале и упознавали се са ставовима Партије по многим питањима и у том смислу развијале своју активност.

До стварања ових група је долазило на разне начине. Из већине места у Посавини је по неко радио или учио у Београду или Обреновцу, где су се повезивали с напредним радничким и студентским покретом, а поједини су постали активни чланови синдиката, симпатизери, чланови Партије и СКОЈ-а. Они су често долазили у села: за празнике, због отпуштања са посла или су се, пак, склањали од полицијских трагања и потера, доносећи летке, прогласе и друге партијске материјале и разне брошуре и књиге које су читали или давали напреднијим сељацима а, пре свега, онима који су због своје социјалне базе били наклоњени Партији — сиромашним сељацима и сеоским занатлијама. Они су објашњавали сељацима циљеве Партије, говорили о СССР као првој социјалистичкој земљи и раскринкавали политику профашистичког режима који се све чвршће везивао за фашистичку Немачку и Италију. Као такви су нарочито били познати: Младен Пантић, кројач из Дражевца; Владислав Николић, кројач из Баћевца; Петар Стевановић, професор из Баћевца; Милосав Борић, кројач из Вранића; Миладин Петровић, студент из Конатица; Војислав Марковић, студент права из Лесковца; Миливоје Вуковић, студент филозофије из Барајева; Милутин Тодоровић, радник из Лесковца и други. Већина њих била је хапшена и прогањана од полиције. Поједини учитељи који су били симпатизери или чланови Партије, затим неки други интелектуалци су, такође, врло активно и прогресивно деловали, као: Бора Мандић и Радосав Илић, учитељи из Конатица; Драгутин Станковић и Драгољуб Милованчевић, учитељи у Дражевцу; Је-

лена Јанковић, учитељица у Баћевцу; Мирјана Делић, учитељица у Мељаку; Благоје Стефановић, учитељ у Сремчици; Момчило Јанковић, судија Среског суда на Умци, и други. Својом активношћу су се истицали и поједини земљорадници и занатлије који су стално живели у селима а успели су да се, на разне начине, повежу са комунистима и симпатизерима у Београду, Обреновцу и другим местима, од којих су добијали партијски материјал и директиве за рад, као: Која Миљковић¹⁷ и Светомир Нешић, земљорадници из Сремчице; Љубисав Димитријевић, столарски радник и Бошко Ивковић, земљорадник из Баћевца; Душан Дамњановић, земљорадник из Барајева; Богољуб Даничић, опанчар и Миливоје Марковић, столар из Лесковца; Милић Марјанчевић, земљорадник из Великог Борка; Радоје Петровић, ћурчија из Степојевца; Митар Радосављевић, столарски радник из Конатица; Добривоје Цекић, земљорадник из Дражевца; Владимир Чамцић, столарски радник из Великог Борка, и други.

За стварање упоришта, а касније и организације КПЈ у Дражевцу и за јачање утицаја Партије у још неким местима Посавине, од посебног је значаја непосредна активност и утицај друга Александра Ранковића, мада је он своју револуционарну делатност углавном испољавао у напредном радничком покрету Београда, где је из Дражевца отишао на учење заната после првог светског рата.

За ову активност, изузимајући друга Ранковића, је карактеристично да није била руковођена из једног центра и од једног партијског руководства. У току 1939. и почетком 1940. године, другови Влада Аксентијевић, студент из Обреновца,¹⁸ Миливоје Манић — „Миле Албанта“,¹⁹ и још неки комунисти који су, као среско руководство, радили и руководили партијским радом на терену Обреновца и Посавине, успели су да ову активност обједине усмеравајући је ка даљем јачању Партије и њеном организационом учвршћењу.²⁰

Захваљујући пре свега упорном раду и великом залагању другова Вла-

де, „Мила Албанте“ и Боре Гирића-Борбевића, организационог секретара Среског комитета КПЈ из Обреновца, којима је на овом терену помагао и Миладин Петровић, студент из Конатица, формиране су у Посавини у току 1940. и 1941. године партијске организације у Дражевцу, Конатицама, Лесковцу, Баћевцу и Умци. Партијску организацију у Дражевцу сачињавали су: Младен Пантић, кројачки радник,²¹ Срећко Петровић, земљорадник,²² Драгољуб Ранковић, земљорадник,²³ Богдан Симић, кројачки радник,²⁴ Радивоје Јеринић, зидарски радник²⁵ и Добривоје Цекић, земљорадник,²⁶ у Конатицама: Миладин Петровић, студент,²⁷ Бора Мандић, учитељ,²⁸ Митар Радосављевић, столарски радник,²⁹ Чедомир Максимовић, столарски радник,³⁰ и Живко Стевановић, благајник задруге;³¹ у Лесковцу: групу кандидата КПЈ сачињавали су Богољуб Даничић, опанчарски радник,³² Богосав Марковић, ученик,³³ Драгомир Иванковић, земљорадник,³⁴ Милан Марковић земљорадник,³⁵ и Велимир Марковић, земљорадник,³⁶ у Баћевцу: Владисав Николић, кројачки радник,³⁷ Бошко Ивковић, земљорадник,³⁸ Миливоје Катић, трговачки помоћник,³⁹ Милорад Ђурчић, земљорадник,⁴⁰ Живорад Иконић, земљорадник⁴¹ и Радиша Јовановић, кројачки радник,⁴² а кандидати су били Милорад Бркић⁴³ и Љубомир Стевановић, земљорадници;⁴⁴ на Умци: Јован Дикић, текстилни радник,⁴⁵ Јосип Вицић, текстилни радник,⁴⁶ Љубинка Дикић, текстилна радница⁴⁷ и Сулејман Исламовић,⁴⁸ текстилни радник.⁴⁹

Активност комуниста била је разноврсна и није се ограничавала само на места где су живели, јер су се они кретали и деловали и у другим местима. У циљу свог идеолошког уздизања кандидати су прорађивали делове Историје СКП(б), „Пролетер“, „Комунист“, „Глас радног народа“, Стаљинову биографију, говоре совјетских руководиоца и друге материјале. Упознавши се са разним прогласима Партије, комунисти су их, као и летке и друго, читали и делили сељацима или их илегално растурали и лепили по селима. Најчешћа и најглав-

PROLETERI SVIH ZEMALJA UJEDINITE SE!

Proleter

ORGAN CENTRALNOG KOMITETA KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE

Godina XV Broj 9-10-11 ok'obar—novembar—decembar Dinara 4

Sovjetski Savez sprečio bratoubilački rat na Balkanu

Pod konac novembra o. g. zastrepili su svi narodi Balkana, koji još nisu uvučeni u ovaj imperijalistički vrtlog, a naročito narodi Jugoslavije pred strašnom opasnošću, koja je svakog momenta prijetila da se obruši na njih. I opet je bio Sovjetski Savez koji je narode na Balkanu spasio od strašne opasnosti rata.

opet je Sovjetski Savez dokazao da on dosljedan i gesebičan borac za mir i neovisnost malih naroda. Činjenicu da je i ovog puta Sovjetski Savez otklonio proširenje rata na Balkan, a da je poznati skoro sva buržoaska štampa u svijetu. Tu činjenicu su morali priznati najzagriženiji neprijatelji Sovjetskog Saveza i stisnutih zubiju i sa raznim klevetničkim napadima, samo da bi smanjili ogroman značaj kojeg SSSR-a u borbi za mir. Odlučan stav Sovjetskog Saveza pobrkao je i ovog puta paklene planove imperijalističkih osvajača, da neutralne narode Balkana uvuku u taj imperijalistički pokolj i međusobno istrebljenje.

Imperijalističke osvajačke sile: Njemačka i Italija iz petnih zila se naprežu da sve zemlje u Balkanu potpuno prevore u svoje kolonije, da porobe narode svih zemalja i prepravke ih u oruđe za vođenje imperijalističkog rata. Za postignuće toga svrha, čija one upotrebljavaju sva moguća sredstva: onemogućavanje, putem svojih agenta u tim zemljama, putem raznih oblika, a naročito si je miruje među narodima na Balkanu i t. d. Najkarakterističniji način osvajanja tih zemalja je tzv. pristupanje trojnom paktu koje se sada i još pod njegovim pretnjama i od pojedinih naroda na Balkanu Rumunski je već pala žrtvom takve osvajačke politike, postala je privjesak osvajalskih sila, uglavnom Njemačke, za vode-

nje rata. Mađarska je svojim pristupanjem trojnom paktu takođe stupila na taj put. Bugarski neodgovorni upravljači na čelu sa kraljem Borisom takođe su htjeli ne samo pristupiti tome trojnom paktu nego su, zavedeni danim obećanjima, htjeli gurnuti bugarski narod u ovaj imperijalistički rat i samo blagodareći Sovjetskom Savezu bugarski je narod izbjegao toj katastrofi.

Grčki je narod uvučen u ovaj imperijalistički rat s jedne strane blagodareći protunarodnoj politici režima Metaksasa, koju je on godinama vodio po uputi iz Londona, a s druge strane blagodareći osvajačkim ciljevima talijanskih imperijalista koji teže da podjarme čim više malih naroda na Balkanu i sa tim ciljem napali i Grčku. Prema tome glavnu krivicu za današnju tragediju grčkog naroda nosi protunarodni režim Metaksasa, koji je rđavom narodu Grčke najprije oduzeo ono malo slobode i onda ga naterao u rat da vadi kestenje iz vatre za engleske imperijaliste.

Otkako je izbio grčko—talijanski sukob rastu zazubice i nekim balkanskim imperijalističkim hijenama, a imperijalistički osvajači, kako iz njemačko—talijanskog tako i iz engleskog bloka, ne samo je dva čekaju nego i svim silama nadražuju te apetite balkanskih imperijalista nadajući se da će u bratoubilačkoj borbi balkanskih naroda lakše počinjavati svoje imperijalističke ciljeve. Čim su, naravno, narode osvojili i za soba, bugarski imperijalisti digli svoje glave i počeli otvoreno davati izjave o svojoj namjeri, svojim pretnjama na Mađarsku i t. d. digli su se, mahom od engleskih imperijalista, i vladajući šovinisti i ignoračni mađarski klerikalisti počeli organizirati kampanju štampa i žurno prema članovima bugarskog naroda. Istovremeno se na odličan način i tzv. Srpski kler-

нија форма деловања су били појединачни или групни разговори са сељацима где год је то било могуће — на јавним местима, путевима, њивама, игранкама, вашарима, пијацама и на другим скуповима.

Посебно је придаван значај раду у задругама, спортским клубовима и соколским организацијама, што је комунистима и симпатизерима омогућавало легално састајање и деловање у тим срединама где су се окупљали углавном омладинци, затим и кретање по терену и успостављање нових контаката и веза. Касније су соколске организације биле разбијене и онемогућаване због настојања режима да их користи за своје циљеве. Нарочито су добре резултате постигли комунисти и симпатизери у Сремчици, ангажујући се у раду на бављачко-потрошачке, млекарске, кредитне и здравствене задруге, преко којих су остваривали велики политички утицај на сељаке. Организације задружне омладине у Посавини, којих је било у више села, углавном су биле под утицајем комуниста и симпатизера Партије. Организовању сеоских читаоница посвећена је нарочита пажња, и ако су слабо материјално стајале и биле онемогућаване од режима, кроз њих су постигнути лепо резултати код људи у селима а нарочито код омладине. Једна од најбољих читаоница је била у Барајеву, којом су руководили Миливоје Вуковић, студент и Душан Дамњановић, земљорадник — напредни омладинци и симпатизери Партије, али јој је због тога Среско начелство забранило рад, затим у Лесковцу и у Сремчици која је окупила велики број сељака и врло успешно радила нарочито међу омладином. Комунисти и симпатизери у Лесковцу, Конатицама, Барајеву, Сремчици и другим местима су организовали културно-просветни рад и приредбе на којима су давани комади сатиричног и социјално-политичког карак-

тера или је извргавана руглу и подсмеху ненародна власт, као у комедима: „Јазавац пред судом“ од Петра Кочића, „Власт“ од Нушића или „Ослобођење Косте Шљуке“ од Петра Петровића и други у којима се, између осталог, говорило: „Јадан сељак мучи се и цвили а господин ваља се у свили“, „Док сам крао и господи дав'о нисам јадан по тамници спав'о, сад не крадем, господи не дајем, сваки ћошак у тамници знадем“, што је наилазило на врло добар пријем код сеоске публике. После успелог приказивања једног Нушићевог комада у среском месту Умци, по налогу среског начелника, цела културна екипа из Сремчице је ухапшена.⁵⁰ Да би видно манифестовали своју политичку припадност и расположење, комунисти и симпатизери Партије су често носили извесна обележја, на пример: црвене шалове, качкете, значке са ликом Стаљина, црвене руже или каранфиле итд. Било је довољно да жандарми запазе овакве појаве па да за то неког ухапсе или шиканирају на неки други начин. На већим скуповима, вашарима и слично, комунисти и симпатизери су певали песме којима се подизао револуционарни дух и расположење народа, као: „Устај сељо устај роде да се браниш од госпoде“, „Црвен је исток и запад“, „Ланци нам се кују клети“, „Билећанку“ и друге.⁵¹

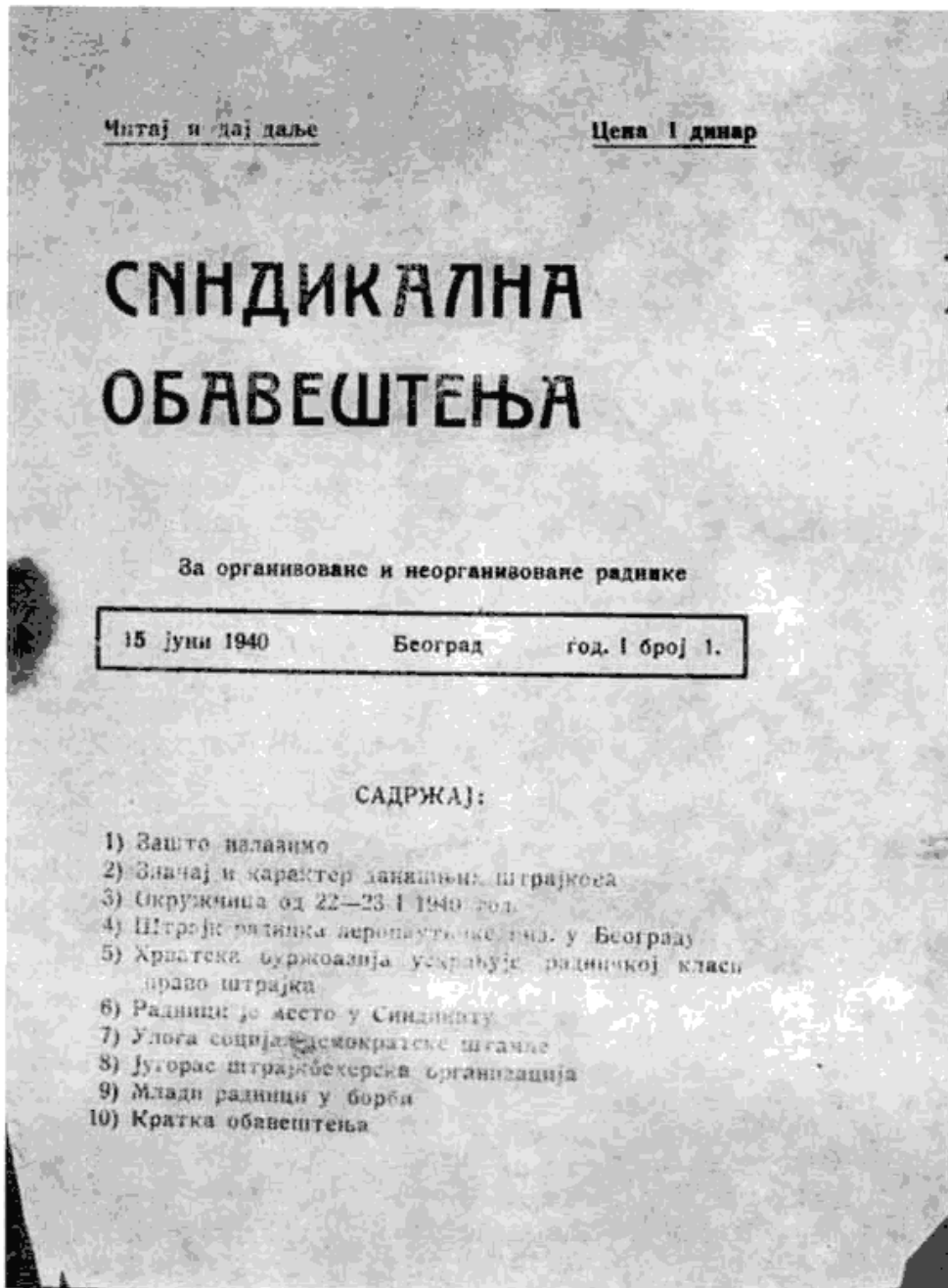
Један од видова активности комуниста, био је и скупљање прилога за Партију и црвену помоћ, где резултати такође нису изостали. У Баћевцу су комунисти организовали приредбу и сав приход је дат фонду црвене помоћи.⁵²

Раскринкавање политике ненародног режима није се сводило само на оно што је он спроводио на унутрашњем већ и на спољном плану. Сељацима је указивано на велику опасност од фашистичке Немачке, која је сваким даном била све већа и непосреднија.

27. март и априлски рат

Када се сазнало да је Цветковић, као председник ненародне владе, 25. марта у Бечу потписао протокол о приступа-

◀
Сл. 3 — „Пролетер“ од 1940. године наћен у кући Младена Панћића из Дражевца (Музеј Обреновац)

Сл. 4 — Синдикална обавештења — илегални материјал, прорађиван на састанцима комуниста и симпатизера (Музеј Обреновац)

њу Југославије Тројном пакту, народ Посавине био је огорчен. У време овог напетог стања, ненародни режим је остао у Посавини без многих својих присталица, а релативно мали број комуниста, кандидата, скојеваца и симпатизера Партије, постао је још значајнија политичка снага, која више

није могла бити игнорисана ни од најреакционарнијих елемената међу којима је било и профашистички настројених, који су одобравали приступање Тројном пакту. У ствари, утицај Партије био је много већи него што би се могло претпоставити на основу броја чланова КПЈ, кандидата и чланова СКОЈ-а.

Ујутро 27. марта, кроз Посавину се муњевитом брзином пронела радосна вест — „пала је влада“, а да се у Београду и читавој земљи и даље настављају демонстрације. Одушевљење је било огромно. По селима Посавине се то претворило у народно весеље. Први пут после двадесет година кундачења, хапшења и прогањања, комунисти су јавно, заједно са грађанима и сељацима иступали узвикујући: „Живео Совјетски Савез!“, „Живела КПЈ!“, „Живео друг Стаљин!“, „Хоћемо пакт са Совјетским Савезом!“, „Доле Хитлер!“, „Доле хитлеровска Немачка!“, „Доле фашизам!“, „Доле влада Цветковић-Мачек!“. Било је и оних који су одобравали политику ненародног режима и којима се ове народне манифестације нису свиђале, јер су и сами били профашистички настројени. То су махом били поједини имућнији сељаци и богатији грађани на Умци, којима је више одговарало да остане стари поредак макар и уз подршку Немачке, него да дође до неких промена под руководством комуниста. У Баћевцу је дошло и до сукоба активиста са профашистичким и монархофашистичким елементима, који су тражили интервенцију жандарма, али се ови нису усудили да интервенишу. Био је то, после избора 1920. године, највећи политички успех Партије у Посавини.

Известан број комуниста, симпатизера и грађана, из више села Посавине, нарочито из села ближе Београду, учествовао је у демонстрацијама 26. и 27. марта у Београду, а такође и 6. априла, када су биле заказане нове демонстрације, где их је затекло и бомбардовање.⁵³

За мучки напад хитлеровске Немачке на Југославију, у Посавини се брзо сазнало, за неколико часова. Леп дан је многим грађанима омогућио да са брежуљака Посавине гледају немачке авионе како бомбардују Београд, одакле су убрзо стигле и прве избеглице и упознале их са ужасом и страховитим последицама фашистичког бомбардовања града. Већину људи рат није изненадио и били су расположени да се боре. Том расположењу су одгова-

рале и разне вести које су се тих дана проносиле, као на пример, да је „Генерал Недић заузео Софију“, да су „наше трупе заузеле Скадар“, да нам „Енглези шаљу две хиљаде авиона“, да су се „енглеске трупе искрцале код Солуна у Грчкој и иду за Југославију“ итд. Претпостављало се да се неће моћи дуго успешно бранити сви крајеви земље, нарочито северни, али да ће се скраћени фронт организовати у централним деловима земље где ће се водити и добијати нове „церске“ и „колубарске“ битке.

Али, трагични догађаји, који су се одвијали великом и неслућеном брзином, нису погодовали овим жељама и претпоставкама народа. Свега неколико дана од почетка рата тереном су се — углавном друмовима који воде према Обреновцу, Лазаревцу и Аранђеловцу — почеле кретати разне војне јединице које су, у ствари, лутале не знајући куда иду и где треба да стигну. Са опљачканим војним благајнама официри су напуштали своје јединице које су се распадале у року од неколико дана или часова, бацајући оружје и спрему по путевима и пољима куда су се кретали. Тако је тих дана, углавном од десетог до петнаестог априла, на територији Посавине бацила оружје читава једна дивизија и неке друге мање јединице.⁵⁴ Борбе са немачким трупама није било, изузев што су немачки авиони бомбардовали и митраљирали неке војне јединице у Мељаку, Липовичкој шуми и још неким местима.

Одмах, чим је почео рат, комунисти су се јавили у војне јединице, а они који су као омладинци остали у селима, тражили су од војске да се и њима да оружје. Тако је на иницијативу партијске организације у Баћевцу неколико комуниста-омладинаца, организујући групу омладинаца и у том циљу, тражила од генерала Жупањевца, команданта једне јединице краљеве гарде да им да оружје да се и они боре против фашистичких нападача. Због општег расула војске и државне организације, ова настојања нису постигла жељене резултате.⁵⁵

ГЛАС РАДНОГ НАРОДА

Година II

Број 1

Цена 1 динар

Седамнајстогодишњица Лењиновог смрти и 22 ГОДИНЕ ОД ПОЧИНИЈЕ КАРЛА ЛИБКНЕХТА И РОЗЕ ЛУКСЕМБУРГ

21 јануара 1941 године завршило се седамнајест година како Владимира Илића Лењина погинуо међу жинима. Тага дана, радничка класа и радни народ Србије заједно са пролетерима и радним и угнетеним људима целог света, заједно са двестомилонском породицом слободних народа СССРа, уједињује се у сећању на бесмртног учитеља и вођу светског пролетаријата, на Лењина.

Лењинов дан дочекао је радни народ ове год. у преликама у којима се јасније но икада уједиње свата и истинитост његовог учења и његовог великог дела. Други империјалистички рат, који је данас обухватио готово цео капиталистички свет донео је радном народу небројане патње: капиталистичко варварство и изабешња бели терор, глад милиона и смрт цела омладине за интересе великих финансијских група — то је судбина коју је умаруни капитализам донео народима. То је резултат изданичке политике социјалдемократских вођа, оних који су пролетаријату предлагали други пут, а не пут Лењинов и тако помогли капиталу да ујину немача 1918—1930 године припремено снаси своју власт.

Супротно овој судбини, коју су пролетаријат, капиталистичких немача донели социјалдемократски вођа, радници и селаци Совјетског савеза, који су под вођством болшевица већ тада пошлели Лењиним путем, изградил су на једином шестоме земљане култе социјализма и ње, користеју ка изградњи комунистичког друштва. Совјетски савез данас, најмоћнија држава на свету, слободна породица срећних народа који живе у срећу, миру и благостању — то је непобедиви доказ истинитости и величанства Лењиновог учења. Доказ мудрости и доследности Лењинског руковођења борбом пролетаријата. На овој годишњици Лењинов дан највише масе радничке класе и радни народи могу да уопште резултате до којих су одвели ова два пута. Чињеница то, он се све више објашњава око свјета које иду Лењиним путем — јединим путем који води упркос тежиња, жртава и борби, ка нашој друшћинијој будућности у миру и социјализму. То свако је су Совјетски савез са његовом политиком мира и међународног револуционарног покрета рад. класе.

Само у циљу Лењиновог учења, само на Лењинском путу борбе освојилије срећнију будућност и радни народ Србије. Ова борба мора довести до победе, јер је вођа Комунистичка партија југославије, верна наследница Комунистичке интернационале, она ће одвести победу јер је њеном челу стори данас најбољи Лењинов наставник, наследник његовог великог дела, вођ светског пролетаријата, СТАЛИН — ЛЕЊИН наших дана.

Класнички агенти социјалдемократе Паскел мучки убити приборио немачког пролетаријата, Карла Либкнехта и Розе Луксембург. Угушени су, на рачун немачких богаташа револуционарни покрет немачког пролетаријата, и угушени његови највећи вође — на челу са Либкнехтом и Луксембургиним, приборицима против првог империјалистичког рата у Немачкој — они су отворили пут отвореној диктатури немачких богаташа, кривом угушивању радничких права и слобода које је донео Хитлеров националсоцијализам, и, вишеком, другом империјалистичком рату.

Имена Карла Либкнехта и Розе Луксембург стоје данас као тежина оптужба против међународне социјалдемократије. Она су данас тежина о којој почињу да се окривљају класнонесавесни социјалистички радници, који, мимо и против својих постојећих пута и одлучних вођа, почињу, у циљу Карла Либкнехта и Розе Луксембург да прилазе борбеном класном јединству са својим другима, ма комунистима, да би заједно пошлели против империјалистичког рата и капиталистичког варварства на Лењински начин.

Једини пут спасења Балканских народа

Најбољи Југославије и цело Балкана све овије и све опржавање створе за своју судбину. Догађаји последњих месеца и недеља показују им све јасније да њихова судбина, у једном и истом профанном смислу речи, виси о танком конику, а да танки коник држе у рукама неспособни, револуционарни противнародни и изданички аласторници. На у радничким и селачким масама Румуније осети крива оријентација како његових унутрашњих империјалиста који су му насили на трочачу уз помоћ неспособних баронета, тако и туђина освајача којег су му италијански империјалистички Енцелеску и тиме је упустили у империјалистички рат, као и ога одређена социјалним тежињима балканског империјализма који балканске народе сматра као народе и напредности пределе за плачку. Ардешки народ беспомоћно гледа како је освајач пренео рат на његово немачко, како се нађе и руже његова селачка маса, како тиме његовог селачког живота и његовог живота, како тиме његовог селачког живота и његовог живота.

Они су од балканских немача остали бомбардира само Југославија и Бугарска. Освојенике селачким је смученици рат, измакао из руке и створило се у југославији рат, све беспомоћније, да нека карањена селачка маса, једном ситуацији, а сва како теран и ширењем и освајањем његовог живота.

21 јануара завршило се седамнајест година како су

Али, ако их рат, кога нису желели ни хтели, није изненадио, људи су били запрепашћени када су после недељу дана од почетка рата угледали како се путевима Посавине шепуре надмени фашистички освајачи. Озлојеђени, револтирани и потиштени, старији људи су нападали синове зашто су напустили јединице и вратили се кућама уместо да се, као и они у првом светском рату, боре против Немаца.

Мада на овом терену нису вођене борбе, десетину грађана Посавине је погинуло у саставу својих јединица у борбама са немачким трупама у другим крајевима земље. Поред тога, преко хиљаду грађана Посавине, који су се тада налазили као војници у разним војним јединицама, заробљено је од Немаца и отерано у логоре у Немачку. Нешто касније, јуна 1941. године, Немци су на превару, тврдећи да ће оправљати путеве, похватили и накнадно отерали у заробљеништво око пет стотина људи из Степојевца и оближњих села.

Крајем априла Немци су сместили неке своје мање јединице и команде у Степојевцу, Мељаку, Рипњу, Железнику, Остружници и на Умци у циљу прикупљања оружја и државне спреме. Обишли су све општине у Посавини и наредили да се сво оружје одмах скупи, завели полицијски час, натерали грађане да врате часовнике за један сат уназад, да им се пријаве Јевреји и Цигани, итд. — све уз претњу предузимања одмазде и репресалија. Поједини сељаци су предали део или сво оружје које су имали, али већина то није учинила. То оружје, скупљано неколико дана и смештено у општинске зграде, није све предато Немцима. Комунисти и симпатизери КПЈ су успели да склоне извесне количине оружја, муниције и спреме. У Баћевцу су напали немачке војнике па су са кола успут скидали оружје, а да ови то нису ни опазили.⁵⁶

Прикупљање оружја и припремање за борбу

После капитулације бивше југословенске војске, Партија је издала директиву комунистима да прикупљају оружје и да у томе ангажују што већи број људи.

Спроводећи директиву Партије, у засеоку Бреска у Доњој Посавини одржан је крајем априла састанак партијског актива Доње и Горње Посавине, на коме је претресана најновија ситуација и мере које у вези с тим треба предузети. Било је речи и о узроцима априлског слома. Ради спровођења партијске директиве договорено је да се комунисти одмах упознају са најновијим догађајима и њиховим узроцима, да се организује прикупљање оружја и одржавање одговарајућих курсева за обуку чланства, а пре свега, омладине, у руковању оружјем, као и санитарски курсеви.⁵⁷ Радећи на спровођењу овог задатка, комунисти и симпатизери окупили су на овоме и многе грађане.

Захваљујући брзом и правилном реговању Партије, у Посавини је склоњено неколико стотина пушака, бомби, десетине аутоматског оружја, пиштоља, на хиљаде метака, велике количине војне спреме и другог материјала. Било је комуниста и симпатизера који су као појединци прикупили на десетине пушака и неколико сандука муниције. Неколико сандука оружја послали су другови из Београда на терен преко партијске организације у Баћевцу. Знатне количине оружја и војне спреме склонили су сељаци самоиницијативно. Партијска организација у Баћевцу је организовала за омладинце вежбе у руковању оружјем.⁵⁸

После априлског слома огромна већина народа Посавине била је огорчена на државно руководство и виши официрски кор, што су предали земљу непријатељу без борбе и отпора, али било је и таквих који су се почели мирити са окупацијом и сматрати да је безнадежан сваки даљи и нови отпор у оваквој ситуацији. Били су то махом разни шпекуланти, малодушници и кукавице.

◀
Сл. 5 — „Глас радног народа“, број 1 од 1941. Више примерака овог листа нађено после рата у кући Младена Пангића из Дражевца (Музеј Обреновац)

Границе посавског и врачарског среза према Сави постале су, после нападања окупирани Југославије, и део „границе“ између Србије као окупирани области и такозване НДХ (Независна Држава Хрватска), Сава — „гранична“ река, а Умка и остала места на Сави — „гранична“ места.

За кратко време, и на овом терену уз подршку окупатора, успостављен је стари државни апарат: општине, среска начелства, Окружно начелство, полиција и жандармерија.

Немачка војска је на многе људе оставила утисак изузетно добро наоружане, опремљене, дисциплиноване и обучене војске, са којом је тешко водити успешну борбу. Бројне немачке јединице, које су упале у Југославију спремајући се за напад на СССР, пролазиле су путевима Посавине према Београду. Непрегледне колоне моторизоване пешадије, тенкова, топова и осталих родова војске, кретале су се друмовима десетак дана и ноћи. — Упоредбујући бројност, опрему и наоружање, дисциплину и изглед немачке и југословенске војске — неки су говорили да се таквој сили није могао ни пружити јачи отпор и да ћемо бити у ропству све док велике силе — Енглеска, Америка и Русија — не победе Немце. Томе је доприносила и немачка и квислиншка пропаганда о „непобедивости немачке оружане силе“ итд., која је имала за циљ слабење борбеног морала код народа.

У таквој ситуацији, а с обзиром на интензивну делатност окупатора и његових помагача и чињеницу да од организација грађанских политичких странака у селима није остало ништа, јер су сеоски политичари ћутали, стрепели за свој живот и имовину и повлачили се у себе или говорили како треба чекати и трпети док велике силе не победе Немачку, пред комунисте се постављао посебан задатак на сузбијању непријатељске пропаганде и на јачању борбеног јединства и морала међу сељацима. Тако су комунисти, поред скупљања и прибављања оружја, врло активно радили и политички, објашњавајући људима свакодневно политичку

ситуацију и догађаје и упознавали их са линијом Партије, њеним директивама, лецима и прогласима, припремајући их за борбу.⁵⁹

Губици у људству, које је Посавина имала у априлском рату у погинулим и заробљеним, делимично су погодили и партијске организације и упоришта Партије, док је у Лесковцу од пет кандидата КПЈ четворица отерана у заробљеништво. У току маја, у Лесковцу је поново формирана партијска организација коју су сачињавали: Велимир Веља Јеремић, студент медицине,⁶⁰ Иван Марковић,⁶¹ Велимир Марковић⁶² и Миливоје Марковић,⁶³ земљорадници. Организацију је формирао Миладин Петровић, студент из Конатица, а секретар је био Миливоје Марковић. У току јуна партијској организацији на Умци се прикључио и Добривоје Пешић, металски радник из Пећана, који је пре тога радио и био повезан у фабрици вагона у Краљеву.⁶⁴

Тако је крајем јуна 1941. у Посавини било пет партијских организација (хелија) и то: у Дражевцу од шест чланова КПЈ, Конатицама — пет, Лесковцу — четири, Баћевцу — пет и два кандидата, и Умци од пет чланова Партије.

Окупатору и његовим помагачима није остала незапажена активност комуниста, симпатизера и родољуба не само у селима где су постојале партијске организације већ и у другим местима, тим пре што је њима још од пре рата био познат јасан и одлучан став КПЈ за борбу против страних завојевача.

Ради предузимања правих мера у том правцу, средином маја 1941. године, свим општинама и жандармеријским станицама на терену, упућен је акт Министарства унутрашњих послова квислиншке комесарске управе у коме, између осталог, стоји:

„Према до сада прикупљеним извештајима 6. април је затекао комунисте слободне и у појачаној акцији, коју до данас нико није ометао нити је могао ометати обзиром на прилике које су наступиле. Њихову еластичну тактику у акцији прилагођавају данашњим приликама, интензивније раде и њихов рад се осећа.

Да би ова комунистичка акција била енергично сузбијена и уништена, препоручујем Управи града Београда и банским управама да у своме делокругу и преко подручних власти најстрожије против очекиваних и познатих комуниста иступају, кажњавајући их казнама принудног рада уместо досадашњом казном затвора, а Министарство извештавају о свему њиховом раду, нарочито о новим моментима у њиховој акцији и тактици уколико се такви буду појавили.⁶⁵

Као што се види прве мере, које су окупаторске слуге предузеле, биле су уперене против комуниста, симпатизера и родољуба у циљу гушења сваког отпора против окупатора у самом зачетку. Разне мере неких општинских управа и жандармеријских станица у Барајеву, Вранићу, Степојевцу, Умци, Мељаку и других, које су у том правцу предузимане, нису могле да спрече и онемогуће припреме које су у Посавини вршене за борбу против окупатора.

Приликом напада Немачке на СССР, начелник управног штаба војног запovedника за Србију, др Турнер, упутио је наређење квислингу Аћимовићу и његовој комесарској управи да одмах приступи хапшењу свих комуниста и шпанских бораца у целој Србији.⁶⁶

Вршећи, хапшења у Београду и унутрашњости Србије, Гестаповци и агенти Специјалне полиције су вршили потере за комунистима и по Посавини у ком циљу су долазили у Степојевац, Остружницу, Дражевац, Барајево, Баћевац и Вранић и хапсили поједине људе, али су се ове њихове акције завршавале без резултата, односно нису нигде успели да открију партијске организације и ухапсе неког од комуниста.⁶⁷

И поред свега тога, решеност комуниста и спремност народа Посавине за борбу била је велика.

Крајем јуна и почетком јула, у Посавини су постојале следеће немачке и квислиншке оружане формације: на Умци је постојала немачка Месна команда (Ortskommandantur) са три официра, пет подофицира и двадесет војника. Средином јула, Немци су отишли на Источни фронт, а срез посавски је од тада па до ослобођења припадао не-

мачкој Месној команди Обреновац. При фабрици експлозива у Баричу било је око педесет немачких војника, који су вршили обезбеђење исте, а обезбеђење фабрике лепенке и „Посавине“ на Умци вршило је одељење немачке војске које је бројало око педесет војника, чији се број у току рата повећао на више од двеста. Од средине августа до краја године, на Умци се налазило и одељење фелдјандармерије од двадесет људи.

Мање немачке јединице биле су и у суседним местима овог краја и то: Обреновцу, Вреоцима и Раљи, а у Рипњу и Реснику је била Заштитна полиција (Schutzpolizei). Све ове јединице биле су наоружане лаким наоружањем.

Квислиншке формације састојале су се од поново успостављених жандармеријских станица: на Умци, у Вранићу, Степојевцу, Мељаку, Барајеву, Сремчици, Железнику, Кијеву и Жаркову, које су имале преко сто жандарма и новоформиране такозване српске граничне страже, чије су јединице смештене на Умци и Остружници, „чувале државну границу“ на реци Сави, и које су бројале око двеста људи — сви наоружани лаким оружјем, без већих количина муниције.⁶⁸

Треба имати у виду да је ова територија у непосредној близини, и да се једним делом и граничи са Београдом, у коме су у току целог рата увек постојале јаке немачке и квислиншке снаге.

Од 1929. године на Умку су се почеле досељавати поједине немачке породице — фолксдојчера из Баната и других крајева наше земље, а почетком рата било их је око петнаест. Оне су, априла 1941. године, немачким трупама приредиле дочек и одмах организовале „Културбунд“. Из њихове средине немачке окупационе власти су поставиле председника Умке и комесара фабрике „Посавина“. У политичком и другом погледу они нису имали никакав значај, али су били нарочито чврсто везани за немачку полицију за коју су, током рата, прикупљали податке о партизанима и сарадницима као и симпатизерима народноослободилачког покрета. Због тога су приликом ослобођења побегли са немачком војском.⁶⁹

Формирање и акције 2. посавске чете Космајско- посавског НОПО

Када су сазнале за напад фашистичке Немачке на СССР, партијске организације су самоиницијативно одржале састанке на којима се дискутовало о овом догађају. Одмах су поједини чланови упућени у Срески комитет да би примили нове директиве и материјале, а остали комунисти су се разишли по селима ради упознавања сељака са овим догађајем. У Баћевцу су комунисти одмах одлучили да изврше попис људи који имају оружје, а после подне је на скупу сељака говорило неколико комуниста, после чега су јавно читали партијске летке. Поклике комуниста: „Живела КПЈ!“, „Живео Совјетски Савез!“, „Живео друг Стаљин!“, „Живела Црвена Армија!“, „Доле фашизам!“, „Доле фашистичка Немачка!“, прихватили су и остали сељаци.⁷⁰

У Обреновцу је, 28. јуна 1941. године, одржан састанак партијског актива доње и горње Посавине, на коме је било речи о нападу фашистичке Немачке на СССР, о прогласу ЦК КПЈ, поводом тога и одласку извесног броја комуниста на Космај ради формирања одреда.⁷¹

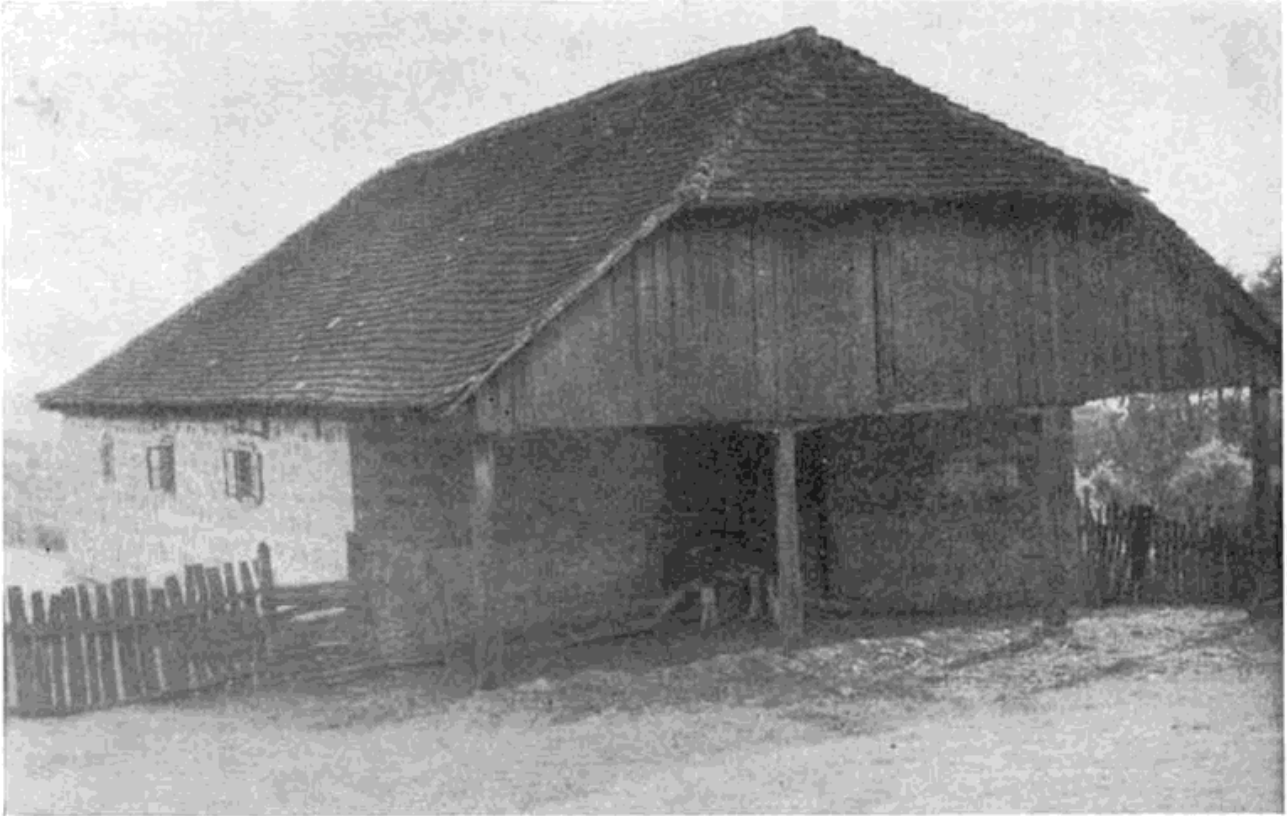
Ноћу 1/2. јула 1941. на Космају је одржано партијско саветовање комуниста горње и доње Посавине и Космаја на коме су из Посавине били: Милорад Бурчић, Бошко Ивковић и Миливоје Катић из Баћевца, Миладин Петровић из Конатица и Срећко Петровић из Дражевца.⁷² На саветовању којим је руководио Бора Марковић, секретар Окружног комитета КПЈ за округ београдски био је и Филип Кљајић-Фића, члан ПК КПЈ за Србију и делегат војног комитета за Србију. Одлучено је да се формира Космајско-посавски НОПО са две космајске и две посавске чете. За команданта одреда је постављен Коча Поповић, члан Покрајинског комитета КПЈ за Србију, за комесара Бора Марковић, а за заменика команданта Раде Јовановић, секретар Среског комитета КПЈ среза космајског. За командира 2. посавске чете постављен је Срећко Пе-

тровић, земљорадник из Дражевца, за комесара Раде Тадић, секретар СККПЈ у Обреновцу, а за заменика командира Миливоје Манић — „Миле Албанта“, члан СК КПЈ за Обреновац. Овом приликом одређене су територије на којима ће чете дејствовати као и најважнији задаци. Зона дејства 2. посавске чете обухватала је територију горње, односно београдске Посавине, због чега је 2. чета називана и београдска.⁷³

Док је 1. посавска чета била организована још првих дана јула, јер је прилив бораца за њу био већи, то није био случај са 2. четом. Средином јула штаб Одреда је послао групу бораца из 1. чете у 2. чету, а сви комунисти из Посавине су позвани да ступе у чету. Ноћу 27/28. јула у згради основне школе у селу Баћевцу, у присуству команданта Одреда Коче Поповића, члан Главног штаба НОПО Србије, Филип Кљајић-Фића, извршио је заклетву чете.⁷⁴ Приликом формирања Посавског НОПО, 31. јула 1941. године, 2. чета је ушла у његов састав.

После извршене заклетве, чета је почела са вршењем акција и имала први губитак. Приликом одузимања радио-апарата председнику општине у Конатицама, погинуо је комесар чете Раде Тадић. У сукобу са жандармима 31. јула, партизани су у Дражевцу убили два а ранили једног жандарма из жандармеријске станице у Вранићу. У међувремену је за новог командира чете постављен Бошко Марковић, а за комесара Добривоје Пешић. Обавештени да има комуниста у Вранићу, неколико камиона Гестаповаца и жандарма дошли су 2. августа у село, али се њихова акција завршила без успеха, само је од њиховог припуцавања погинула једна жена. Сутрадан партизани су дошли у Баћевац. На друму Београд—Лазаревац исечене су телефонске жице и стубови, док заседа на немачка возила није имала успеха. У селу су партизани запалили општинску архиву и спискове на вршалицама који су вођени по налогу окупатора. Присутним сељацима партизани су одржали говор, позивајући их на устанак. Том приликом партизани су забранили да се на врша-

Сл. 6 — Зграда у Баћевцу у којој је 8. IX 1941. комесар чете Иван Вондрачек-Вања извршио заклетву Народноослободилачког одбора села Баћевац

лицама узима велики ујам. Била је то прва општинска архива коју су партизани запалили. Сељаци су тада дали партизанима неколико пушака, сандук бомби и извесну количину муниције. Следећег дана партизани минирају стуб електричног далековода Београд—Вреоци, због чега је дошло до прекида струје у Београду, а идућег дана на друму је убијен један немачки војник и уништено једно возило.⁷⁵

Затим, чета пали општинске архиве и забрањује рад општинским управама у Великом Борку, Бождаревцу, Лесковцу и другим селима. У међувремену у чету ступају нови борци из Посавине и Београда, а за комесара чете долази Иван Вондрачек-Вања, радник из Београда. У следећим акцијама ликвидране су жандармеријске станице: у Вранићу, 9. августа и Степојевцу, 14. августа, а нешто касније у Мељаку. У Степојевцу су партизани запленили извесну количину оружја, муниције и

друге спреме, после чега су одржали митинг на коме су говорили комесар и командир чете. Поцепане су и запаљене немачке плакате и срушени путокази на немачком језику.⁷⁶

О овим акцијама, бројном стању и наоружању у извештају командира Посавског одреда од 14. VIII 1941, између осталог, стоји:

„Посавски одред образован 31. VII. 1941.

Бројно стање:

II чета на дан 2. VIII, 31; 6. VIII. 37; 10. VIII 53 (2 вола).

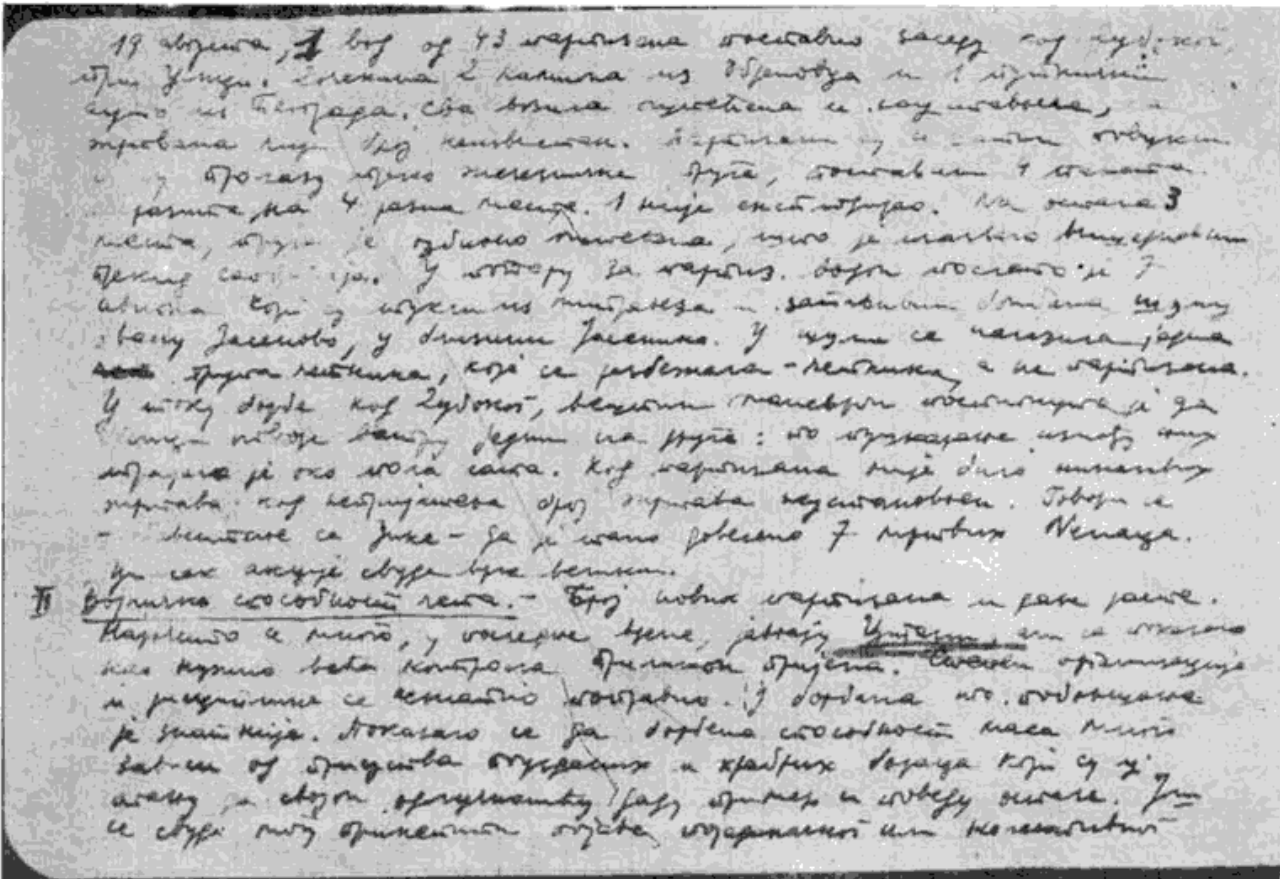
Оружје:

II чета 6. VIII: митраљеза 0, пушкоми-тр. 4—2, пушака 31, метака 2180, револвера 4, бомби 23.

10. VIII. митраљеза 0, пушкоми-траљеза 4, пушака око 60, метака 5000, револвера 4, бомбе 23.

Резерве у оружју (у прикупљању) нису исцрпене. Постоје нарочито велике могућности на сектору II чете, којој је и постављено да буде и главни набављач оружја за читав одред.

Финансије: II чета око 18.000.—

Сл. 7 — Део извештаја Команде Посавског НОПО од 28. августа 1941. упућен Покрајинском комитету КПЈ за Србију (Војно-историјски институт)

Акције:

30. VII. II чета — село Конатице: Преговори са председником општине око предаје 1 радиоапарата, у два маха. Погинуо политички комесар Р.Т., убијен кроз прозор из пушке од председника општине. Тада су бачене бомбе и отворена паљба на кућу. Тело друга остављено и доцније од „власти“ однесено на Умку. Учествовало 12 партизана. Касније заседа да би се одузело тело. Без успеха. Жандарми се преобукли у сељаке.

31. VII. II чета — Дражевац: Оружани сукоб са 3 жандарма који су дошли да регрутују нове жандарме. 2 жандарма убијена, трећи рањен побегло. Плен: 2 пушке, 45 метака, 4400 дин., два сата. Учествовало 8 партизана. Сељаци предали 1 пушкомитраљез.

1. VIII. II чета — У Дражевац долази 7 жандарма са једним официром ради увиђаја. 3 заседе. Без успеха, јер су задоцниле. „Власти“ се задржале свега 5—6 минута.

1. VIII. II чета — Чета стиже у Вранић. Жандарми беже према Јасенку.

У 20 часова дознаје се за одлазак 10 камиона Немаца и Љотићеваца. Они убијају једну жену на друму. Патрола стиже у Вранић по њиховом одласку.

3. VIII. II чета — Баћевац: Вршалице и општине. Митинзи. Учествовало 10 партизана.

3. VIII. II чета — Између Вранића и Шиљаковца. Пресечене ноћу тел. жице.

4. VIII. II чета — На путу Вранић-Мељак. Заседа. Учествовало 8 партизана са 2 пушкомитраљеза и 6 пушака. Вршен напад на немачки ауто. Без успеха: пушкомитраљези издали — изгледа због лоше муниције. Ауто успео да побегне. Пред општином Баћевац спаљена акта која су се односила на јављање обвезника нем. властима. У кафани спаљени антикомунистички плакати. Трајало 45 минута.“⁷⁷

Народ Посавине је одушевљено прихватио све ове акције партизана, а све већи број младића и људи ступао је у редове бораца 2. чете, чије се бројно стање из дана у дан стално повећавало.

Следећу значајну акцију партизани 2. чете су извршили 19. VIII у шуми Дубоко код Умке, где су у заседи са чекали немачке камионе. Том приликом уништено је неколико камиона и убијено и рањено око десет немачких војника. Ову акцију је извео један вод чете, а акцијом је руководио комесар одреда Бора Марковић, на чију је иницијативу ова акција извршена, и командир чете Бошко Марковић. После ове акције партизани су, приликом преласка пруге Београд—Обреновац, минирали и разрушили пругу на три места. Немцима је дошла у помоћ авијација која је бомбардовала оближње пределе, али партизани нису имали губитака.⁷⁸

Из простора Конатице—Дражевац—Вранић—Јасенак—Баљевац, где се налазила од 14. августа чета се пребацила у простор села: Степојевац—Лесковац—Велики Борак—Соколова. Тих дана један вод је извршио акцију у руднику Јунковац и оштетио део постројења.⁷⁹

Све ове успешне акције имале су за последицу и њено свакодневно бројно повећање, тако да је крајем августа у чети било око сто партизана.

Почетком септембра чета се пребацила у простор села Лисовић—Губеревац—Парцане. Ту су вршене заједничке припреме са Космајским одредом за диверзију на железничку пругу Београд—Ниш, која је извршена ноћу 4/5. септембра. Планом је било предвиђено истовремено рушење пруге од железничке станице Рипањ-тунел до железничке станице Влашко Поље, у дужини од око 20 км, демолирање уређаја у железничким станицама Рипањ-

-тунел, Раља, Буринци и Влашко Поље и ликвидирање неких петоклонаша у Раљи. Са деловима Космајског одреда, 2. чета је учествовала на сектору Рипањ-тунел—Раља. За време вршења акције, у железничку станицу Раља је ушао један немачки војни теретни воз. Раззвила се жестока борба у којој је рањено неколико Немаца. Непријатељ би имао и теже губитке да није успео да се повуче у тунел где му партизани, с обзиром да нису имали тешко оружје, нису могли нанети веће губитке.⁸⁰

У операцијском дневнику немачког команданта за Србију, за септембар 1941, о овој акцији пише:

„Дневни извештај од 5.9.41.

2) Делатност банди: 4.9.41. банде су извршиле напад на војни теретни воз код Раље (25 км. од Београда). Воз је отпремила Крајскокомандантура у Земуну. Сопствени губици: 4 рањена... Истог дана банде су на још три места на прузи Београд—Ниш (око 40 км. од Београда) извршиле нападе. Разорили су железничке станице и англе у ваздух делове пруге, услед наведеног прекинут је саобраћај...“⁸¹

Пошто су снаге 2. чете на овом сектору бројно биле веће од Космајског одреда, чета је давала и заседу на међународном путу испред Раље, да би спречила евентуални долазак непријатељских снага из Београда. Успех ове заједничке акције Космајског одреда и 2. чете Посавског одреда био је велики. Чета није имала никаквих губитака. Железнички саобраћај на овој, за окупатора важной прузи, био је обустављен неколико дана, а сама акција и борбе са Немцима наишле су у народу на велики одјек. Чета у овој акцији није имала губитака.⁸²

После „рањске акције“, чета се вратила у Посавину и то први вод у Баћевац други у Велики Борак, где су остале неколико дана. Командир чете Бошко Марковић, повучен је тада на рад при команди одреда а за новог командира је постављен Миладин Ивановић који је пре тога био водник у Космајском одреду.⁸³ Тих дана водове је са новим командиром обишао командант Одреда друг Коча Поповић. Извршене су реорганизације водова и заклетве новопримљених бораца, а извођене су и разне мање акције.

Приликом једне такве акције, одузимања оружја и државне спремне од појединих грађана, дошло је до сукоба између једног одељења 1. вода и једног одреда недићеваца код Липовичке шуме. Мада је непријатељ био десетоструко надмоћнији у људству и наоружању, партизани су извршили јуриш на недићевце и присилили их на повлачење заробивши тројицу, али је један касније успео да побегне. Заплењена су два пушкомитраљеза и извесна количина другог оружја и муниције. Партизани нису имали губитака, само је један лакше рањен. Одељење се после тога повукло према Баћевцу, одакле му је у помоћ дошао остали део вода са командиром чете. Партизанима се придружило неколико наоружаних сељака као и одборници Народнослободилачког одбора из Баћевца, који су такође били наоружани. Из Вранића је према месту борбе убрзо дошао и 2. вод. Тако је цела чета дошла у Мељак, али су недићевци, ухвативши неколико невиних сељака, побегли за Умку.⁸⁴ Партизани су у Мељаку одржали митинг, на коме је било око сто сељака који су одушевљено поздравили партизане.⁸⁵

Припремајући се за нове акције, чета је 13. септембра у Вранићу извршила делимичну мобилизацију.

С обзиром да је била почела блокада Обреновца од стране осталих чета Одреда, 2. чета је добила задатак да онеспособи комуникације од Београда до Умке према Обреновцу и помогне осталим снагама Одреда. Ноћу 13/14. септембра први вод је разрушио же-

лезничку пругу код Мале Моштанице, демолирао железничку станицу и поватао жандарме који су чували тунел између Мале Моштанице и Умке а, затим, у Баричу запалио архиву Општине и ликвидирао у краћем сукобу три жандарма. Немачки војници који су чували фабрику оружја, побегли су преко Саве у Срем. Партизани су ушли у фабрику, али због неумешности, недостатка средстава (експлозива) и неспремности за ову акцију (партизани се нису надали да ће успети да уђу у фабрику) постројења нису знатније оштетили. После неколико дана Немци су појачали осигурање у фабрици. Голећи Немце ка Сави, партизани су потопили на Сави један шлеп. Око подне Немци су са неколико авиона бомбардовали Барич и положаје где су били партизани који су се повукли без губитака. Остали делови чете су запосели положаје према Обреновцу, код Мислобина.⁸⁶

Формирање и активност 2. батаљона Посавског НОПО

Да би спречили заузимање Обреновца од стране Посавског одреда и пружио помоћ свом опкољеном гарнизону у Ваљеву — а у склопу опште концентрације својих снага и вођења синхронизованих операција и напада ради заузимања слободне територије у северним и западним деловима Србије — Немци су хитно послали јаче снаге у Обреновац с намером да даље продру ка Ваљеву. Њихову најјачу формацију сачињавао је 125. појачани пешадијски пук који је ради тога био хитно повучен из Грчке а у свом саставу је имао артиљерију, бацаче, коњицу и тенкове. У заповести више команде LXV овом пуку од 15. X 1941. године, између осталог, стоји:

„1. Према последњим извештајима ситуација је несигурна на Умци и Обреновцу.

На Умци и у Обреновцу налазе се немачка и српска полиција.

2. Појачани 125. пеш. пук 16.X.41. у 06,00 часова кренуће у напад преко Обреновца на Ваљево.

Од Обреновца продужити тек пошто се претходно детаљно претресу насељена места, која се налазе на путу, ради изналажења побуњеника, оружја и муниције. Ступити у везу с полицијом која се налази у насељеним местима.

3. Поступати свом оштрином. Опколити и спалити места која пружају отпор.

...
6. Појачани 3. батаљон 125. пеш. пука стиже, почев од данас у подне, у Београд и ставља се пuku на расположење.⁸⁷

Извршавајући ову заповест, овај злогласни пук је само у Посавини стрелом стотине грађана и запалио неколико села.

После пребацивања јаким немачких трупа из Београда према Умци, Баричу и Обреновцу, у току 16. и 17. септембра, укључујући ту пре свега снаге 125. појачаног пешадијског пука, партизани су прекинули блокаду Обреновца, а 2. чета је прешла преко реке Колубаре у простор села Бргула, где се задржала неколико дана. Чету су тада обишли командант и комесар Одред, а одржан је и партијски састанак комуниста 2. чете. Штаб Одред је оценио као грешку напуштање терена од стране 2. чете. О овоме и другим питањима дискутовано је и на партијском састанку.⁸⁸

Одлуком команде Одред тада је извршена реорганизација 2. чете и од ње је формиран 2. батаљон са три чете. За команданта батаљона постављен је Миладин Ивановић, за комесара Љубомир Илић, „Љуба Шпанац“ а за заменика команданта Добривоје Цекић; за командира 1. чете постављен је Добривоје Пешић а за комесара Иван Вондрачек-Вањка; за командира 2. чете постављен је Данило Борђевић, а за комесара Михајло Делић; за командира 3. чете постављен је Драган Марковић, а за комесара Јован Дикић.⁸⁹

Одмах после тога батаљон се пребацио на свој терен. Прва чета је запосела простор села Дражевац—Вранић—Јасенак—Мислобин с циљем да дејствује према Баричу, Обреновцу и

Умци; 2. чета простор села Конатица—Степојевац—Лесковац—Соколова, с намером да затвори пролаз од Лазареваца и Вреоца; 3. чета је запосела простор села Велики Борак—Шиљаковац—Баћевац—Бождаревац—Гунцате—Мељак ради дејства према Липовичкој шуми и Београду.⁹⁰ Команда батаљона је прво била смештена у Врбовну, затим у Великом Борку, Баћевцу, Лесковцу и Арнајеву, одакле се, приликом повлачења 2. батаљона са овог терена пребацила на терен Космаја. Батаљонска болница је била смештена у Врбовни.⁹¹

Крајем септембра у састав батаљона је ушла, као четврта, једна чета коју је формирала партијска организација са Чукарице у Остружничкој шуми и која је дејствовала у простору Железника—Остружнице—Велике Моштанице—Рушња—Рипња и Сремчице. Док је деловала ван батаљона названа је „Чукаричка“, односно „Остружничка“ чета. Њу су углавном сачињавали радници из Београда и делимично сељаци из поменутих села. Командир чете је био Сениша Николајевић, а комесар Бранко Цветковић. Бројно је била мања од осталих чета, бројала је око 70 бораца; у њој је било доста комуниста, а цео њен састав сачињавали су добровољци. Због оваквог социјалног и политичког састава и доброг командног кадра, ово је била најбоља чета у батаљону о чему сведочи и низ крупних и успешно изведених акција и борби које је имала с непријатељем. Треба имати у виду да је она дејствовала на домаку Београда и да су њене патроле и истурена одељења долазила до његових предграђа.⁹²

После формирања и повратка на свој терен батаљон је наставио да врши акције. Уз помоћ народноослободилачких одбора организовано је стално прекопавање и онеспособљавање друмова и важнијих сеоских путева, затим рушење пруге Београд—Обреновац, због чега је железнички саобраћај често био у прекиду. Друм Београд—Лазаревац је прекопан на више места на релацији од Жаркова до Степојевца; Београд—Обреновац на делу код Барича, шуме Дубоко и Остружнице; пут за Аранђе-

ловац на делу од Липовичке шуме до Барајева, као и друм Липовичка шума—Рипањ. Пруга је најчешће рушена на сектору Мала Моштаница—Барич и Пењани—Остружница—Железник—Жарково. После једне успешне диверзије код Железника, пруга је онеспособљена у дужини од неколико стотина метара, онеспособљена је железничка станица док су се два воза и три локомотиве сурвале. На територији коју је батаљон држао, биле су исечене све телефонске линије и стубови, а врло често су сечене линије Београд—Умка—Обреновац.

На прилазима Обреновцу, код Барича и Мислобина, 1. чета је имала више сукоба са недићевцима, у којима су ови увек били принуђени да се повуку за Умку и Обреновац. Да би потпомогла ове нападе недићеваца и бојећи се напада на фабрику у Баричу, монитори мађарске ратне флотиле су у току дана и ноћи, са мањим прекидима до зоре, 9. октобра, тукли положаје 1. чете у Јасенку и Мислобину, али без успеха.⁹³

После успешне акције на прекопавању друмова између Жаркова и Железника и рушења пруге код Железника када су уништена два воза и три локомотиве, ноћу 6/7. октобра,⁹⁴ Немци су заједно са недићевцима покушали да опколе и униште снаге 4. чете. Неколико дана су долазили до Липовичке шуме, где су са њима водили борбу снаге 4. и 3. чете. Нарочито је била јака борба 11. октобра, која се водила цео дан. У овој борби је учествовала једна немачка чета, део једног противтенковског дивизиона као и одред недићеваца

под командом управника београдске полиције Јовановића. У току борбе погинуо је један партизан, док је непријатељ имао неколико мртвих и рањених. Ове јаке снаге непријатеља, које су имале подршку артиљерије и тенкова, морале су се повући без успеха.⁹⁵ У „операциском дневнику“ немачког команданта Србије за месец октобар 1941. о овој борби пише:

„12.10.41. — Командант града Београда јавља:

11.10.41. — полицијске снаге и српска помоћна жандармеријска група мајора Калабића под вођством управника полиције Јовановића нападе су са четири стране шуму Липовицу 5 км. југозападно од Рипња. Ову су акцију потпомогли 1-ва чета 501-ог батаљона пољске жандармерије и делови 222-ог п.т. дивизиона. Убијена су 32 устаника, 41 заробљен. Запаљено је циганско село Сремчица; становници су ухашпени. Село Велика Моштаница је запаљено са 60 противтенковских граната...“⁹⁶

Користећи ратне прилике, поједини криминалци су мислили да је дошло време када се некажњено могу вршити пљачка, насиље и убиства. Долазећи из Космаја, на овом терену се повремено кретала мања банда Драгише Миливојевића од које се касније одвојила група коју је водио Милосав Живановић—„Чаруга“. Енергичне потере партизана — који су, као нова народна војска, имали задатак и настојали да у што већој мери штите личну безбедност, част и имовину грађана — онемогућиле су ове разбојничке банде да вршљају на овом терену, а касније су разбијене и ликвидирале.⁹⁷

У циљу очувања јединства народа, одмах у зачетку су сузбијани покушаји издаје и организовања братоубилачког рата. Почетком августа у Липовичкој шуми одржан је састанак четничких и других непријатељских елемената који је организовао Драгољуб Богићевић, наредник б.ј.в. из Арнајева. Циљ састанка је био да се организују четнички одреди и организације на терену. Због ове непријатељске делатности, Богићевић је ухваћен од 2. чете и, пошто је утврђена његова кривица, осуђен на смрт и стрељан као народни непријатељ. Неколико непријатељских елемената је било ухваћено али су на захтев извесног броја грађана (Конатице, Баћевац, Борак) пуштени, мада је тим грађанима од стране команде чета и батаљона указано да се несумњиво ради о непријатељима. Иако су били у праву, партизани нису хтели да казне ове издајнике пре свега, у интересу обухватања што већег броја грађана и њиховог укључивања у НОБ а и због тога што политички нису били раскринкани. Развој догађаја је показао да су партизани били у праву, јер су таква лица отворено прешла на страну непријатеља, због чега су касније ипак стрељана, али су у међувремену успела да у својим местима и околини нанесу велику штету НОБ.⁹⁸

Поред војне активности, поклањана је велика пажња политичком раду у батаљонима. Борцима није објашњаван само значај и потреба борбе против окупатора, већ и какав треба да буде њихов однос према народу и међусобни односи партизана. Пошто су ово била врло осетљива и важна питања, Партија им је поклањала посебну бригу. Зато су поред политичко-васпитног рада, предузимане и друге мере.

Исхрана партизана била је организована преко активиста и народноослободилачких одбора. Било је случајева када су партизани остајали без хране, али нису ништа узимали од народа самовољно и без накнаде; па када би им грађани добровољно дали, били су дужни да им понуде одговарајућу суму новца или да се захвале.

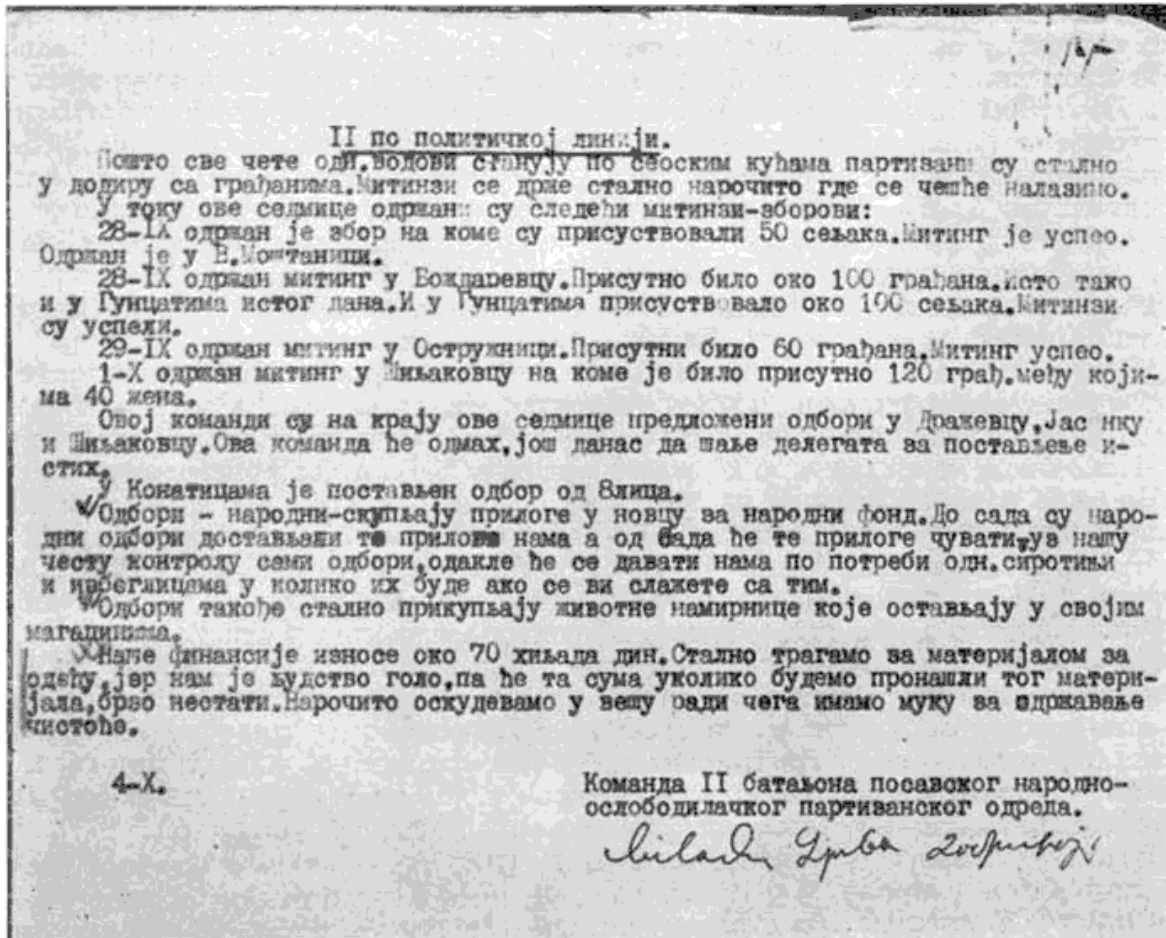
Партизански лекари и санитет указивао је помоћ појединим болесним грађанима, а сељацима који нису имали довољно радне снаге, партизани су помагали у обављању извесних пољских и других радова. Тако је на овом терену у многим местима остао у врло лепој успомени друг Буро Мештеровић⁹⁹ који је, као лекар 2. београдског батаљона, прегледао и лечио многе сељаке и сељанке.¹⁰⁰

Од почетка устанка, непријатељска пропаганда је, између осталог, говорила да партизани не поштују породицу, не верују у бога, да руше и пале цркве и прогоне оне који исповедају религиозна осећања. Међутим, од првих дана устанка сељаци су имали прилике да се увере како су то одвратне лажи окупатора и његових слугу.

Правилан однос партизана према народу је врло позитивно деловао на масе и посебно доприносио да народ заволи партизана, да их прихвати као своју војску и пружи им свесрдну помоћ.

С обзиром да је већи број комуниста ступио у батаљон и да у већини села и пре тога није било комуниста, у почетку устанка политички рад је, у извесној мери, био запостављен. Томе је допринело погрешно схватање и процена ситуације да ће се рат завршити за неколико месеци и да је у овом тренутку најважније борити се с пушком у руци. У вези са тим очекивало се спуштање руских падобранаца.¹⁰¹ Партија је уочила ове слабости и реаговала ради њиховог исправљања. У вези са овим и другим питањима на терен Посавине и у 2. батаљон је долазио друг Буро Стругар, члан Покрајинског комитета КПЈ за Србију и још неки партијски руководиоци, који су дали упутства да се уочене слабости исправе.¹⁰²

Батаљон, односно чете и водови, су били главни организатори политичког рада на терену који је, за оне прилике, био врло интензиван. Свакодневно су одржавани митинзи, зборови и други скупови на којима су говорили партизански команданти и комесари и упознавали грађане са најважнијим поли-

Сл. 8 — Извештај Команде 2. батаљона Посавског НОПО од 4. октобра 1941. упућен Команди Посавског НОПО (Војно-историјски институт)

тичким догађајима и решавана питања важна за даље вођење НОБ, у оквиру села. Како се тај рад одвијао може се делимично видети из извештаја команде 2. батаљона од 4. октобра 1941. године:

„Стање у батаљону од 28. септембра до 4. октобра је следеће:

...

II. По политичкој линији:

Пошто све чете односно водови станују по сеоским кућама, партизани су стално у додиру са грађанима. Митинзи се држе стално, нарочито где се чешће налазимо.

У току ове седмице одржани су следећи митинзи — зборови: 28. IX. одржан је збор на коме је присуствовало 50 сељака. Митинг је успео. Одржан је у Великој Моштаници.

28.IX. одржан митинг у Бождаревцу. Присутно било око 100 грађана. Исто тако и у Гунцатима истог дана. У и Гунцатима присуствовало око 100 сељака. Митинзи су успели.

29.IX. одржан митинг у Остружници. Присутно било 60 грађана. Митинг успео.

1.X. одржан митинг у Шиљаковцу на коме је било присутно 120 грађана, међу којима 40 жена.“¹⁰³

Међутим, активност партијске организације и партијског руководства 2. чете, тј. 2. батаљона није могла да замени активност партијске организације на терену и Среског комитета КПЈ чији су чланови ступили у Одред, што се нарочито осетило после повлачења 2. батаљона са овог терена.

Стварање слободне територије и формирање и рад народноослободилачких одбора

Од краја августа до средине октобра читава београдска Посавина, изузев Умке, била је ослобођена или под контролом 2. батаљона.¹⁰⁴ Ова слободна територија се надовезивала на слободну територију коју су остале снаге Посавског одреда држале с леве стране Колубаре и на слободну територију Космаја и Шумадије, коју су држали Космајски и Шумадијски одред. На том терену Посавине ликвидирани су све жандармеријске станице, изузев на Умци, Железнику, Жаркову и Кијеву. У већини села су делимично или потпуно уништене општинске архиве, док су општине престале с радом. У већем броју села су формиран народноослободилачки одбори. Свуда на терену су исечене и прекинуте телефонске и телеграфске линије, а многобројним масовним акцијама су онеспособљени друмови који су ишли преко ове територије, док је железничка пруга Београд—Обреновац стално рушена и највећим делом ван употребе; речни саобраћај на Сави је обустављен и одвијао се повремено једино од Београда до Умке и то само дању. Партизанске патроле су долазиле до предграђа Београда, Жаркова, Чукарице, Кошутњака и Топчидера.¹⁰⁵ Сукоби с непријатељем су се водили углавном: код Степојевца са немачким и квислиншким снагама које су долазиле од Лазаревца; код Барича са непријатељским снагама из Обреновца и фабрике у Баричу и у простору Остружница—Железник—Липовичка шума—Сремчица; с непријатељским снагама из Умке, Београда и Раље, које су безуспешно покушавале да се пробију на слободну територију.

Средином септембра на овај терен је дошла једна тамновска чета (из 3. батаљона) која је требало да заузме простор Велика Моштаница—Остружница—Железник—Сремчица—Рушањ—Липовичка шума. У међувремену она се кретала по другим селима: Степојевцу, Конатицама, Дражевцу, Вранићу,

Великом Борку, Баћевцу, Бождаревцу, Гунцатима итд. обично покривајући терен где нису били делови 2. чете, односно батаљона. У неким селима чета је извршила неке мање акције. Тако је у Бождаревцу и Гунцатима растерала четнике који су покушавали да врше мобилизацију. После неколико дана, ова чета је повучена са овог терена на свој стари сектор, тј. у састав 3. батаљона пре заузимања поменутог простора, јер је у међувремену формирана 4. чета 2. батаљона, која је врло успешно дејствовала на том терену.¹⁰⁶

Успешне акције и борбе партизана, мржња према окупатору и његовим помагачима који су у априлу издали земљу а затим се ставили у службу окупатору, интензиван политички рад са масама, правилан однос партизана према народу, о чему се строго водило рачуна, — имало је за последицу да је слободна територија брзо створена и на овом терену, у већини села су формиран народноослободилачки одбори који су постигли значајне успехе у свом раду и, оно што је најважније, да је народ и у београдској Посавини био у огромној већини за народноослободилачки рат, за борбу против окупатора и старог режима и да је, упркос великој пропаганди непријатеља и његових слугу и разних претњи и мера које су они предузимали, партизане прихватио као своју војску.

То расположење народа више пута је и непријатељ морао констатовати. После сукоба партизана са недићевцима у Мељаку, 12. септембра, недићевци су, не успевши да потисну партизане и продру на слободну територију, побегли на Умку, где је њихов командант сутрадан писао:

„ПРЕТСЕДНИШТВУ ВЛАДЕ

Потребно је, да истакнем ситуацију по селима и на терену уопште да би се добила јасна слика под каквим приликама одред ИМА ДА ИЗВРШИ ЗАДАТАК.

Села су под апсолутним утицајем комуниста јер само они и долазе у села — народ. Народ је према војсци (недићевцима — Д.Д.) потпуно неповерљив па чак ни храну неће добровољно да пружи иако се без погађања плаћа.

Никаква обавештења се не могу добити, а врло су ретки људи које сам успео придобити и послати у суседна села да би прикупили податке о кретању бандита, а које сам морао платити.

Зашто је народ такав, сасвим је разумљиво, власт не постоји...

Ситуација се има озбиљно схватити, не може се моментално рачунати са народом док овај не увиди да је власт у нашим рукама, а онда од њега захтевати пуну послушност и приврженост. Истина је да народ жели ред и мир а нарочито ослобођење од окупаторске војске, али док банде вршљају, народ је потпуно апатичан и чека конкретне успехе и пуну заштиту. Један сељак ми је у разговору казао: „Господине, годинама нам се прича и обећава а све опет остаје празан разговор, а мало дела, па како можемо веровати да нам ви донесите нешто добро и сигурно“.¹⁰⁷

Преко ове слободне територије је у другој половини септембра 1941. отишао из Београда у Главни штаб — који се тада налазио у западној Србији — друг Едвард Кардељ. О том свом доласку на слободну територију и првом сусрету с партизанима, друг Кардељ каже:

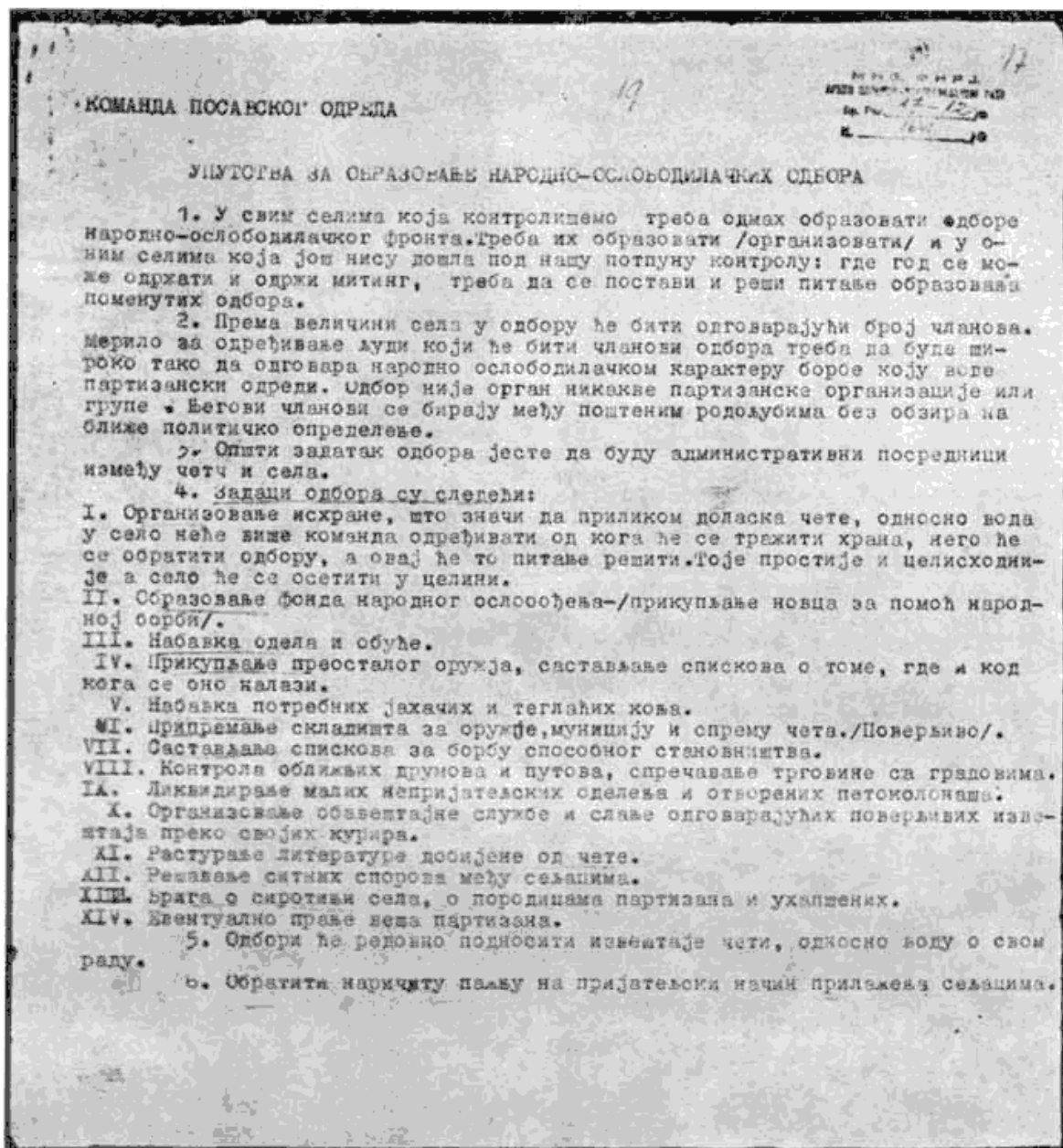
„Друг Тито ми је поручио да треба да пређем на рад у Врховни штаб. Тако сам са легитимацијом, коју сам до Београда имао за Немце, пошао према слободној територији код Ваљева. На периферији Београда укрцао сам се на сељачка кола, а имао сам јавку у Лазаревцу, где би ме другови требали да прихвате и да ми успоставе везу са Посавским партизанским одредом, односно Кочом Поповићем. Већ на почетку Липовичке шуме наишли смо на партизане. Прва партизанска патрола нас је задржала, прегледала документа и ма да сам јој био сумњив, пропустила ме је. После прве наишла је друга патрола, за њом трећа. Као стари илегалца био сам, наравно, исувише опрезан да одмах првим патролама поверим ко сам, поготову јер уопште нисам очекивао партизане на 10 км од Београда, и то на главном друму. И тако сам и њима понављао причу о Црвеном крсту. (Друг Кардељ је из Словеније преко Загреба дошао у Београд са легитимацијом службеника Црвеног крста Словеније коју му је направила илегална партијска техника — Д.Д.). Но, партизани ми нису веровали и тако ме је та трећа патрола скинула са кола, ухапсила и одвела у штаб батаљона. (Штаб 2. београдског батаљона где је тада одведен друг Кардељ налазио се у селу Врховни — Д.Д.).

Тамо сам рекао ко сам. Отпремили су ме Кочи Поповићу, а одатле сам отишао у Врховни штаб...¹⁰⁸

Одлазећи тих дана из Београда у Главни штаб НОПОЈ, када и друг Кардељ, преко ове слободне територије прешли су и другови Александар Ранковић, Иван Милутиновић и Иво Лола Рибар. Команда батаљона је добила задатак да их из окупираниог Београда пребаци на слободну територију; у том циљу је послала Драгољуба Ранковића¹⁰⁹ са још неколико партизана у Београд, који су их прихватили и довели на ову слободну територију одакле су продужили за Главни штаб НОПОЈ. На митингу који се тада одржавао у Дражевцу, одушевљено поздрављен од народа, говорио је Иво Лола Рибар.¹¹⁰

После успешних акција 2. чете и 2. батаљона и стварањем полуслободне и слободне територије у овом крају, указала се потреба и могућност формирања органа нове народне власти. Партизане је на то упућивала и сама ситуација на терену, а пре свега, јасно одређена политика Партије одлучно усмерена на устанак и мобилизацију што ширих маса ради учешћа у њему. Било је потребно старати се о исхрани, организовати проналажење и прикупљање оружја и муниције, стварати обавештајну службу и прибављати податке о намерама и активности непријатеља и издајника, о ситуацији на терену, итд. У том циљу, већ почетком августа, команда 2. чете, уз помоћ комуниста на терену, одређује поједине људе и формира групе од комуниста, симпатизера и поштених грађана који су били спремни да се боре против окупатора и који су радо прихватили да обављају разноврсне и одговорне дужности.

Брзо бројно повећање Одрета, све шири замах устанка у овом крају као и директива Партије да се у борбу против окупатора укључе сви слојеви и широке народне масе, затим чињеница да су се све општинске управе и остали апарат старе власти ставили у службу окупатора, захтевали су да се раду на организовању нове власти морало прићи активније и систематскије.

Сл. 9 — Упутства Команде Посавског НОПО од августа 1941. за образовање народно-ослободилачких одбора (Војно-историјски институт)

Спроводећи линију Партије, команда Посавског НОПО, августа 1941. године, издала је упутство за образовање народноослободилачких одбора, које гласи:

„1. У свим селима која контролишемо треба одмах образовати одборе народноослободилачког фронта. Треба их образовати (организовати) и у оним селима која још нису дошла под нашу потпуну контролу; где год се може тре-

ба одржати митинг; треба да се постави и реши питање образовања поменутих одбора.

2. Према величини села у одбору ће бити одговарајући број чланова. Мерило за одређивање људи који ће бити чланови одбора треба да буде широко, тако да одговара народноослободилачком карактеру борбе коју воде партизански одреди. Одбор није орган никакве партијске организације или групе. Његови чланови се бирају међу поштеним родољубима без обзира на ближе политичко опредељење.

3. Општи задатак одбора јесте да буду административни посредници између чета и села.

4. Задаци одбора су следећи:

I. Организовање исхране, што значи да приликом доласка чете односно вода у село неће више команда одређивати од кога ће се тражити храна, него ће се обратити одбору, а овај ће то питање решити. То је простије и целесходније, а село ће се осетити у целини.

II. Образовање фонда народног ослобођења (прикупљање новца за помоћ народној борби).

III. Набавка одећа и обуће.

IV. Прикупљање преосталог оружја, састављање спискова о томе где и кога се ово налази.

V. Набавка потребних јахаћих и телећих коња.

VI. Припремање складишта за оружје, муницију и спрему чета. (поверљиво)

VII. Састављање спискова за борбу способног становништва.

VIII. Контрола оближњих друмова и путева, спречавање трговине са градовима.

IX. Ликвидирање малих непријатељских одељења и отворених петокOLONаша.

X. Организовање обавештајне службе и слање одговарајућих поверљивих извештаја преко својих кудира.

XI. Растурање литературе добијене од чета.

XII. Решавање ситних спорова међу сељацима.

XIII. Брига о сиротињи села, о породицама партизана и ухапшених.

XIV. Евентуално прање веша партизана.

5. Одбори ће редовно подносити извештаје чети, односно воду, о свом раду.

6. Обратити нарочиту пажњу на пријатељски начин прилажења сељацима.¹¹¹

Ова упутства односно прописи истовремено су и прва писана правна правила која се односе на стварање, организовање и рад народноослободилачких одбора, не само у Посавини већ и у Југославији.¹¹² У почетку они су се звали „Одбори народноослободилачког фронта“, а после неколико недеља „Народноослободилачки одбори“.

Формирање одбора је почело у другој половини августа и до средине октобра формирано су одбори у Великом Борку, Конатицама, Лесковцу, Шиљаковцу, Степојевцу, Дражевцу, Баћев-

цу, Вранићу, Јасенку, Мељаку, Барајеву, Бождаревцу, Баљевцу, Соколови и Врбовну, док су илегални одбори постојали и Великој Моштаници, Остружници и Сремчици.¹¹³

Стварањем одбора је руководила команда 2. чете, а када је формиран 2. батаљон команда батаљона и команде чета.

Каква је улога команде 2. батаљона у стварању народноослободилачких одбора види се и из извештаја ове команде бр. 5 од 4. октобра 1941. године, упућеног команди Посавског НОПО, где, између осталог, стоји:

„Овој команди су на крају ове седмице предложени одбори у Дражевцу, Јасенку и Шиљаковцу. Ова команда ће одмах, још данас да шаље делегате за постављање истих.“

У Конатицама је постављен одбор од 8 лица.¹¹⁴

Иако је команда Одред и команда 2. батаљона имала одређену улогу у стварању народноослободилачких одбора, они нису били под њиховом командом већ су вршили власт на терену којима су се морале обраћати и партизанске јединице, тј. команде које су учествовале у њиховом формирању и ослањајући се на одборе и у споразуму са њима решавали разна питања онако како је било најцелесходније за борбу против окупатора, стално водећи рачуна да би се одборима, као органима нове, народне власти, што пре и боље прибавила репутација месне власти по селима где су постојали. То се види и из наређења команде 2. батаљона Посавског НОПО број 11 од 7. октобра 1941. године:

„6. Дешавају се често неправилне појаве одузимања пленских коња, (мисли се на коње које су сељаци узели у време распада бивше југословенске војске — прим. ред.) кола и другог, као и неправилних претреса кућа за скупљање оружја и спреме. Нарочито се де-

Сл. 10 — Извештај Команде 2. батаљона Посавског НОПО од 16. X 1941. упућен команди Посавског партизанског одреда (Војно-историјски институт)

Прој. 22
16-Х-11.

Недељни извештај МН... од 4 до 11 октобра 1941 год.

① ②

Misg... ЕЛГ

О.Н.

Стање у Батавску од 4 до 11 октобра је следеће:

Бр. 12-112
1671

I Војни преглед.

1. Бројно стање.

У Батавску има 4 чете. Свака чета до сада је имала по два вода. Сваки вода по три одавања. Чете, односно водови су растурени по целом нашој сектору, свакој је додељен реон за вршење акција и за логороване.

У Батавску има 640 партизана. Поки партизаном саставу стање је ипак: 1. радника 172, сеоских занатлија 66, сељака 373, интелектуалца 24 и војника 10. Од тога служило војску 328. Од тога ред. официра 5 и ред. подофицира 14.

2. Наоружање.

У Батавску има пушака 551, од тога некомплетно 21.9 п. митраљеза, 72 офан. бомбе, 165 дефам. бајонета и 38 пиштоља. Резер. муниције око 10.000

3. Акције.

Имеђу 5 и 6 октобра спашена опш. архива у Ружу. Учествовало 10 партизана. Акција трајала 2 сата. Заложена 1 писана машина и 2 пушке.

Исте ноћи пресечен друм између Хелезника и Сремчице на два места у равници од 2 км. Учествовало 16 партизана, 20 артиљеријских орава и 10 пушача. Ширина 3 м, дуж. 7-8 м, а дубина 1,20 на оба пресека. Исте ноћи пресечен друм Сремчица Ринав на 2 места у размаку од по 1 км. са истим снагама и истом техничком предека.

Имеђу 6 и 7 пресечен друм између Хелезника и Јаглови. Учествовало 15 партизана и 10 сељака. Дубина 1,50, шир. 3 м. Због тврдоће трајала је акција 6 сати. Исте ноћи пресечена кол. пруга између Хелезника и Остругице и бачено у воду 19 стенова пруге у дуж. 380 м. На тој дужини пресечени насип где су се сурвала 2 воза и 1 локомотива. Свега се сурвало 3 локомотиве и 9 путничких и теретних вагона. Возови су дознаили од Београда и Умке. У возу који је ипак за Београд нађено је 1000 литара млека које је прогутано. У возу из Београда за Обреновац ухваћен је један официр Медичевац који је каси је ликвидисан. У акцији учествовало 20 партизана и 15 сељака.

Имеђу 7 и 8 посечена бандера, кокадаме хтео између Обреновца и Барича у дужини од 500 м. Учествовало 8 партизана. Акција трајала 1 сат. Исте ноћи пресечен друм Обреновац Стенојевца између Дражевца и Копањце на 2 места. Учествовало у акцији по 25 сељака. Пресек је 4 м. ширине и 2 дубине на оба места. Обе акције почеле у 21 час а завршене у 2,30.

Имеђу 8 и 9 прасечан друм између Обреновца и Дражевца код Кисловца на пресек 4 м. ширине и 1,80 дубине. Учествовало 26 сељака. Исте ноћи пут В. Копањца-Малак пресечен на 3 места пресеци око 4 м. ширине и 2 дубине. Исти пут преграђен је на 2 места земљом и камењем. У акцији учествовало 23 партизана 115 сељака и 11 кола. Акција трајала 7 сати.

Имеђу 9 и 10 на друму Остругица Умка ископано 4 телефонска стуба и хиџа. Учествовало 12 партизана. Акција трајала 1 сат. Исте ноћи ископани су сељачки дугави од В. и М. Монталице каи према Липовици и од Умке према Врњацима. Сваки је пут ископан по на једно место ширине 4,50 и дубине 2м. У акцији је учествовало по 60 сељака. Радови су трајали по 6 сати.

У току овог времена од 4 до 10 октобра проширени су и продубљени ранији пресеци на друмовима Гунцати-Безани према Арнађедовцу; на друму Малак Стенојевца према Јазаревац и осталима.

Сукоби са непријатељем имале су наше патроле 7 окт бра са Медичевцима у Липовици. На нашој страни 1 погинуо. На њиховој страни било је рањених и мртвих али се незна број. Медичевци су се повукли у правцу Сремчице. Медичеваца је било око 150.

9 октобра наша патрола на Баричу кинхединарима имала сукоб са 15 Немаца. После краћег пушкарања Немци су се повукли пут фабрике, у Барич. 9 октобра око 20 часова непријатељска артиљерија туила је наше положаје у Јасени Мислорћину и Дражевцу са малим прекидима све до зоре. Хртани није било. Сваки други артиљеријски метак није експлодирало. Артиљерија је каљала са Саве са монитора.

Услед великог прилива новообликованих партизана у I, II и III чету и због најмањег броја је IV чета осетила се потреба за реорганизацију која је направљена. Поципиће се IV чета са дуждством на према три чете тако да ће ове чете имати по 160 партизана. Иако још није наређено је формирање и треће вода по свима четима. Тако од сада ће у Батавску имати четари чете са 100 партизана.

34 О.Н.Н.

шавају неправилни случајеви у мобилисању људства. Исто тако, у мобилисању кола и другог за вршење наших потреба. Од сада да све те послове наше јединице, односно команде чета и војева, обављају преко наших народно-ослободилачких одбора, и у споразуму са њима. То нарочито у мобилисању људства, кола за путовање и друго.

У том погледу што више се треба обраћати преко одбора и ослањати на одбор, да би се тиме одбори што више и што пре увели у рад и да би им се што пре и боље прибавила репутација власти у селу, тако да се ми ослободимо тих послова и да имадемо што више времена на располагању за спремање људства у војном и политичком погледу. У том циљу што чешће имати састанке са одборима и што више их уводити и упознавати са дужностима, како би касније сами обављали ту дужност без наше помоћи.¹¹⁵

Легални одбори су по правилу бирани на зборовима грађана уз присуство делегата команде батаљона и чета, док су илегални одбори постављани. У почетку се на овим задацима нарочито ангажовао комесар чете Иван Вондрачек-Вањка, који је формирао и извршио заклетве првих одбора у Посавини.¹¹⁶ Одборе су углавном сачињавали сиромашни сељаци, али је у њима било и средњих и богатих сељака, припадника разних политичких странака, што је одговарало карактеру и ширини НОБ. Мада су релативно кратко постојали, у неким одборима су вршене извесне измене на тај начин што су проширивани новим људима или су неки одборници смењивани пошто нису одговарали задацима.

У местима где нису формиран одбори и даље су, али нередовно, функционисале старе општинске управе, а делимично и повремено у местима где су постојали илегални одбори.

Активност одбора се, пре свега, састојала у организовању свакодневне исхране и смештаја чета а касније и батаљона, што је представљало обиман и сложен посао нарочито када се има у виду да је чета, односно батаљон, у септембру и октобру имао око шест стотина људи. Скупљене су велике суме новца за фонд народног ослобођења који је стављен на располагање командама батаљона и чета, са једним де-

лом су одбори сами располагали. Затим су одбори организовали прикупљање вуне, платна и другог материјала или га запленивали од разних шпекуланата и организовали плетење чарапа, рукавица, шалова, џемпера, шивење одела и рубља или израду обуће. У неким селима — Баћевцу, Вранићу, Конатицама, Дражевцу, Великом Борку итд. — су биле организоване радионице или групе или су појединци били ангажовани за израду одеће и обуће, а за плетење поменутих ствари биле су у великом броју ангажоване омладинке и жене активисткиње. Одбори су одређивали који ће сељаци дати своје коње партизанима или одборима за њихове потребе а од појединих сељака, који су приликом капитулације бивше југословенске војске узели државне коње, (тзв. „пленске коње“) вршено је одузимање истих. Посебна пажња се посвећивала проналажењу и прикупљању оружја, муниције и војне спреме, тзв. ратног плена и другог материјала неопходног за вођење рата. Тако је прикупљено на стотине пушака, револвера и бомби, хиљаде метака и велика количина војне спреме, неколико радио-апарата, знатне количине соли, хартије, матрица, више писаћих машина, дувана, шећера, итд. Народноослободилачки одбор у Сремцици је и куповао оружје. Сеоске трговачке радње стављене су под контролу одбора; део робе морали су продати одборима по њиховом налогу који су исту плаћали као и остали грађани, а куповали су је за текуће потребе или за стварање ратних резерви чете, односно батаљона. На захтев војних команди или самоиницијативно, вршено је прекопавање друмова, сечење телефонских линија, онеспособљавање мостова и пропуста или рушење пруга итд. Ово су биле масовне акције у којима је учествовало по неколико стотина грађана. У селима су били пописани грађани за које се утврдило да имају оружје па, уколико од њих није одузето, они су коришћени за извршење поменутих и других акција које су организовали одбори као, на пример, обезбеђивање извршења појединих акција, сеоску стражу итд. Овим акцијама су сви путеви

у Посавини, како главни тако и важнији сеоски путеви, били онеспособљени за саобраћај, а делимично и пруга Београд—Умка—Обреновац. Почетком октобра по налогу команде одреда поведена је широка акција за прикупљање жита, које је требало да се шаље у друге крајеве ослобођене територије, али је повлачењем батаљона ова акција прекинута, мада је наишла на шири одзив у народу. Било је много сељака који нису чекали да их одбори задуже са одређеном количином жита већ су добровољно пријављивали количине неколико пута веће. Одбори су вршили контролу одлазака у Обреновац, на Умку и у Београд, и то због онемогућавања шпијунаже и трговине са градовима коју су забрањивали команда батаљона и одбори, јер се ишло за тим да се отежа снабдевање градова и у извесном смислу изврши економска блокада истих. Сељацима су дељени разни политички материјали и откупачне вести савезничких радио-станица, нарочито радио Москве, које су добијали од партизана, а одбор у Баћевцу је имао радио-апарат и писаћу машину па је сам умножавао те материјале и дељо грађанима. Стални задатак Одбора је био прављење спискова људства способног за борбу и мобилизација нових бораца за Одред. На овоме се нарочито ангажовао Народноослободилачки одбор у Вранићу. Уз помоћ народа одбори су свакодневно прикупљали низ корисних обавештења о активности непријатеља, која нису користили само они већ и партизани. У циљу успешније борбе против петоколонаша и шпијуна одбори су издали наређење да се о доласку у села сваког непознатог лица, а нарочито лица са неослобођене територије, обавести одбор. Тако је откривено неколико непријатељских елемената и шпијуна који су предати партизанима. Баћевачки одборници су открили и ухватили једну групу таквих лица и предали их чети. Известан број одборника је био и наоружан.

Поједини одбори су решавали и неке спорове међу грађанима, а у неким случајевима су изрицали казне, чак и најтеже. Тако је одбор у Конатицама ка-

знио једног сељака, који је одбио да извршава одлуке одбора тј. да помаже партизана и борбу против окупатора, са 1000 кг пшенице и неколико грла стоке. Збор је потврдио ову одлуку одбора. Одбор у Дражевцу је осудио на смрт једно лице због издаје.

Повољан развој устанка и стварање слободне територије омогућио је да се приступи и добровољној мобилизацији људи за одреде. Мобилизација је вршена делимично, тако да је у породици остајао бар по један способан и пунолетан мушки члан, а где је у кући био само један мушкарац, он, по правилу, није мобилисан.

Мобилизација је вршена на тај начин што су народноослободилачки одбори, а где ових није било то су радили активисти, правили спискове пунолетних и способних грађана који подлежу мобилизацији, а затим су комисије које су за то бирале грађани или народноослободилачки одбори, одлучивале из које породице и колико чланова се може мобилисати. Затим су, обично по селима, држани зборови на којима су партијски руководиоци, партизански команданти, политички комесари, борци и сарадници НОБ из села говорили о потреби и значају добровољне мобилизације.

Мобилизација није вршена свуда на исти начин, што је зависило од услова и ситуације у сваком селу. У наређењу команде 2. батаљона Посавског НОПО број 8 од 4. X 1941. се каже:

„Мобилисање не вршити само у појединим селима и тиме стварати незадовољство него у свим селима помало — подједнако. Кулачке синове не изостављати.“¹¹⁷

Добровољна мобилизација је почела у септембру али није завршена. Прекинута је октобра месеца када је прва непријатељска офанзива обухватила и ову територију, тако да је извршена само у неколико села овога краја којом приликом је мобилисано свега неколико стотина нових бораца.

Мобилизација је вршена по наређењу Врховног штаба народноослободилачких партизанских одреда Југославије, који је начелно био против при-

силне мобилизације и налагао нижим партизанским штабовима да мобилизација треба да буде добровољна и вршена путем убеђивања.¹¹⁸ И поред тога, било је грешака па команда 2. батаљона Посавског НОПО у свом наређењу број 11 од 7. X 1941. о томе говори:

„Нарочито се дешавају неправилни случајеви у мобилисању људства“,

и чете се у вези са тим упућују на народноослободилачке одборе.¹¹⁹

У овој свакодневној и разноврсној делатности нарочито су се истицали одбори у Баћевцу, Бождаревцу, Вранићу, Конатицама, Дражевцу и Великом Борку.

Сваки одбор је имао по неко складиште, односно магацин за прикупљање ствари; у неким местима их је било и више.

О активности одбора говори се и у цитираном извештају команде 2. батаљона, где се о томе каже:

„Одбори — народни — скупљају прилоге у новцу за народни фронт. До сада су народни одбори достављали те прилоге нама а од сада ће те прилоге чувати уз нашу четну контролу само одбори, одакле ће се давати нама по потреби, односно сиротињи и избеглицама уколико их буде, ако се ви слажете са тим.“

Одбори такође стално прикупљају животне намирнице које остављају у своје магацине.¹²⁰

Оно што карактерише рад свих одбора у Посавини, који су постојали кратко време 1—3 месеца, јесте њихова велика разноврсна и револуционарна активност и чињеница, која је од почетка одредила њихову друштвену основу и класни карактер, наиме, да су њих градили и у њих улазили као носиоци функција власти сиромашни сељаци и радни људи, који су дотле били ван власти. Њихов настанак није био случајан и спонтан, јер је предузимање и вршење разних функција власти било условљено развојем оружане борбе на овом терену. Иако су одбори у почетку били привремени носиоци нове народне власти и нису свуда радили успешно и непрекидно у току целог рата, нити су постојали у свим местима, ипак су постојали на већем делу Посавине, а њихова делатност је била од неоцењивог

вог значаја и користи како за партизане непосредно тако и у целини за развој народноослободилачке борбе у овом крају. Своје дужности скопчане са великим опасностима, већи број одборника је извршавао правично, часно и савесно, са великим ентузијазмом и пожртвованошћу, због чега их је народ ценио а одборе прихватао као своју власт.¹²¹

Борбе са „Казненом експедицијом“ и одлазак 2. батаљона за Санџак

Још крајем септембра команда 2. батаљона је имала обавештења да непријатељ планира напад на батаљон, па у наредби број 8 од 4. октобра 1941. године свим четама наређује да се појача патролирање, контрола друмова и кретање сумњивих лица и да чете стално буду у међусобној вези, „ради тога што непријатељ има намеру да предузме неке мере против нас“.¹²² Истог дана, команда 2. батаљона у својој наредби број 9 од 4. октобра 1941, упућеној свим четама, поново говори о томе:

„Обавештени смо да непријатељ сме ра предузети неке мере против нас. Да би га спречили у брзом пребацивању трупа и довлачењу моторних возила и оруђа која се преносе моторизацијом, то је нужно да се сви путеви и железничке пруге што више и потпуно онеспособе. Ради тога нужно је да сви друмови буду прекопани на сваком километру.“

Како је непријатељ почео да се креће и споредним путевима, то је нужно да се и они онеспособе...

Ово сматрати за нарочито хитно.¹²³

У наредби се прецизно одређују задаци четама. Као што се види, команда 2. батаљона је била упозната да непосредно предстоје извесне акције непријатеља и предузимала је низ мера да би се батаљон могао што успешније томе супротстављати.

На дан 13. октобра, у батаљону је било 645 партизана (172 радника, 66 сеоских занатлија, 373 сељака, 24 интелектуалца и 10 војника) а од наоружања: 630 пушака, 9 пушкомитраљеза, 72 офанзивне бомбе, 58 бајонета и 30 пиштоља. Резерви муниције било је 10.000 метака).¹²⁴

У међувремену се 125 пешадијски пук, који је око две недеље водио борбе с партизанима у долини Колубаре и околини Ваљева, кретао ка Посавини и Обреновцу о чему је 1. октобра опуномоћени командујући генерал у Србији, телеграмом обавестио заповедника оружане силе на Југоистоку да „125 пеш. пук маршује долином Колубаре да би очистио простор јужно од Обреновца.“¹²⁵ То „маршовање“ није било тако брзо како би се могао стећи утисак на основу непријатељских докумената, јер су остали батаљони Посавског одреда водили жилаве борбе са Немцима носећи им губитке, па је 3. батаљон 125 пеш. пука стигао тек 12. октобра до реке Бељанице близу Степојевца, док су се остали батаљони од Уба и Лајковца кретали ка Обреновцу.

Мост на Бељаници је био порушен, па су се Немци зауставили и почели га поправљати. На овом мосту је била заседа једног вода 2. чете који је логоровао у Лесковцу, с којим су се Немци сукобили. У краћој борби погинула су два немачка војника, после чега се заседа повукла за Лесковац. Управо у моменту када је вођена борба, у Степојевцу су партизани држали митинг на коме је говорио комесар 2. чете. Мислило се да то неке наше патроле припуцавају и воде борбе са Немцима који су чували централу у Вреоцима, јер заседа о томе није благовремено обавестила команду чете. После завршеног митинга, комесар чете се са једним водом вратио у Конатице, где је вод логоровао. У току ноћи Немци су поправили мост и пред зору су упали у Степојевац у коме није било партизана; побили су око шездесет грађана, од ко-

јих су многе затекли на спавању, а затим су палили село.

Око подне 13. октобра кренули су за Конатице. Пред самим селом пресрели су једну патролу и том приликом заробили два партизана а једног ранили, али је он успео да се врати до вода и обавести партизана о доласку Немаца, који су већ улазили у село. За организовање одбране није било времена, па су се партизани долином Бељанице пребацили за Лесковац. Немци су у Конатицама заноћили.¹²⁶

За ово кретање (правац кретања) Немаца је карактеристично да од Степојевца нису продужили према Београду, већ су скренули лево сеоским путем ка Конатицама и даље, уз Колубару према Обреновцу, што је, свакако, имало за циљ и одсецање 2. батаљона од главнине Одреда.

Истог дана, један вод 1. чете давао је обезбеђење на положајима код Мислобина према Обреновцу. Предвече им је курир пренео наређење команде чете да се повуку са положаја и врате у Дражевац, у састав чете. Истовремено им је рекао како је чуо о наласку казнене експедиције од Лазаревца према Степојевцу, али није знао да каже где се Немци налазе. Извршавајући наређење вод се повукао са положаја и увече је стигао у Дражевац. У претходници је ишао пушкомитраљезац Милорад Бркић са својим помоћником и још четири партизана. Они су одмакли од вода неколико стотина метара, па како чета није била у Дражевцу они су продужили за Конатице. Код прве конатичке куће изненада су наишли на Немце. Док су остали партизани искористили мрак и непажено се вратили, Бркић је

сачекао једну групу Немаца и том приликом из пушкомитраљеза убио два немачка официра а затим се упутно у Вранић где је нашао чету.¹²⁷

У току дана је извршена евакуација батаљонске болнице из Врбовне преко Дражевца и Колубаре на територију где су биле остале снаге Одрода. Евакуацијом је руководио заменик команданта батаљона, Добривоје Цекић.¹²⁸

Обавештена о упаду и злочинима Немаца, команда батаљона је узела из сваке чете по један вод и са овом формацијом кренула према Конатицама да нападне Немце. Око сто шездесет до сто седамдесет партизана су, рано ујутро 14. октобра, под командом команданта батаљона заузели положај између Дражевца и Баљевца према Конатицама, где су се налазили Немци. Убрзо је почела борба. Око подне на положај батаљона је дошла једна чета 1. шумадијског и једна чета Космајског одрода, али оне нису учествовале у борби и после краћег задржавања су се вратиле на свој терен. По подне Немци су почели бацањима туђи положаје батаљона и истовремено палити Конатице, па су се партизани повукли за Вранић. Том приликом погинула су два партизана.¹²⁹ После тога Немци су продужили за Дражевац, где су запалили село и стрељали 128 грађана из Дражевца и 13 из Конатица. Да би застрашили остале сељаке, фашистички злочинци су им наредили да лешеве стрељаних покупе на гомилу коју су полили бензином и запалили. Рањени људи су умирали под најтежим мукима.¹³⁰

Сутрадан су Немци блокирали Вранић. Поред 3. батаљона у овоме су учествовали и други делови 125. пеш. пука који су у Вранић дошли од железничке станице Мала Моштаница. У Вранићу су запалили један део села који је највише помагао партизанима и стрељали тридесет шест грађана, а већи број грађана као таоце отерали до Умке, где су их држали неколико дана. Из строја за стрељање побегла су три сељака. Пред долазак Немаца 1. чета и остали делови 2. батаљона су напустили село. Предвече су се Немци вратили за Дражевац.¹³¹

Како су прекопани путеви успоравали кретање Немаца, они су издали наређење да се путеви оправе, а свој долазак у Баћевац и Мељак најавили за 17. октобар. Велики број жртава код становништва у Степојевцу, Конатицама, Дражевцу и Вранићу као и паљење ових села за свега три дана унело је панику међу становништвом, па је у појединим селима било захтева да партизани не воде борбе да би се избегле жртве и паљење кућа, а било је и покушаја да се затрпавају ископане рупе на друмовима.

Из Дражевца Немци су се пребацили за Умку а једним делом у Велику Моштаницу одакле су, ујутру 17. октобра, упали у Мељак и Баћевац, палећи и пљачкајући куће и хватајући сељаке за таоце. У Баћевцу није запаљен једино крај где се налазила кућа једног петоколонаша који је Немцима дао податке о подршци села партизанима и лично тражио да се село због тога казни, тј. запали. Целог дана, плански и систематски, су фашистички зликовци палили село, пљачкајући новац, накит и друге вредности, намирнице, сток, ракију, вино итд., терајући сељаке да им све то носе у Велику Моштаницу. Те ноћи, ватре и згаришта Баћевца и Мељака виделе су се далеко ван Посавине. У Мељаку су Немци запалили и зграду основне школе која је била једна од најлепших у Посавини. Само у току овог дана запаљено је око пет стотина кућа и зграда. У Баћевцу су убили једног сељака који је покушао да побегне када су Немци наишли, док је један побегао из групе таоца: у Мељаку у једној кући, која је запаљена, изгорела је једна умоболна жена, а у другој леш сељака кога су два дана раније Немци убили у Вранићу. Један вод 3. чете који је логоровао у Баћевцу, приликом наиласка Немаца повукао се у Бождаревац.¹³²

После паљења Баћевца и Мељака 125. пеш. пук се пребацио са терена Посавине у простор Авале и села Белог Потока, Пиносаве и Рипња.¹³³ У међувремену је дошло и до првих сукоба 2. батаљона са четницима Косте Пећанца. Тако је једна чета разбила сео-

ске четнике у Степојевцу, а неки ухваћени били су притворени у Лесковцу где се тада налазила команда 2. батаљона, са циљем да се утврди који су од њих организатори и да се због тога казне. „Војвода космајски“, Никчевић, као и други четници и квислинзи су о томе обавестили Немце и од њих тражили заштиту. Они су Немцима послали и податке о партизанима: где се налазе, колике су њихове снаге, где се налазе ухваћени четници итд. Немци су 24. октобра послали један батаљон да нападне партизана у Лесковцу. Од Београда су Немци ишли возом до железничке станице Мали Борак, одакле су се преко Цветовца, Колубаре и Степојевца упутили ка Лесковцу. Пред улазом у село сукобили су се са једном већом партизанском патролом, која је у неравној борби изгинула. Изненадни напад Немца затекао је партизана неспремне за борбу, па су се неки брзо повукли према Соколови, Арнајеву и Бождаревцу, а изван број са неким другим јединицама батаљона заузео положаје на ивици села према Великом Борку. Немци су заробили део штабне коморе и ослободили четнике, убили неколико сељака и запалили мањи број кућа као и једну црквену зграду у којој су логоровали партизани. Том приликом погинуло је десет партизана, међу њима и неколико рањених и болесних. После борбе са партизанима, у току дана, Немци су се истим путем вратили за Београд.¹³⁴

Истог дана, обавештени од неких сеоских четника и непријатеља, Немци су из Рипња дошли до Барајева где су напали једну чету Космајског одреда када је вршила мобилизацију људства за одред. Погинула су два партизана и један сељак, а један Немац је рањен. Овом приликом Немци су палили само оне куће из којих је неко био у партизанима и убили четири сељака-циганина.¹³⁵

Под оваквим околностима батаљон је напустио већи део територије на којој је дејствовао, групишући своје чете у простор села: Велики Борак — Лесковац — Соколова — Арнајево.

Окрутне репресалије су биле праћене појачаном пропагандом Немаца и њихових домаћих слугу, усмереном да застраши и деморалише народ и доведе до расула партизанских јединица и ступања сељака у четнике и друге квислиншке формације. Четнички одреди „војводе Боже Лепеничког“ са Умке и „војводе Космајског“ из Јунковца, почели су се кретати по неким селима, нарочито оним где су Немци вршили злочине и присиљавати сељаке да ступе у њихове редове, „да бране села од партизана“. Ови подли издајници народа су оправдавали немачке злочине, говорећи како Немци као окупатори „имају право“ да их врше, а кривицу за то су сваљивали на партизана. Због упропаштене имовине и поднетих жртава није било тешко поколебати и натерати многе заплашене и озлојеђене сељаке да ступе у четнике, утолико пре што је готово у сваком селу и пре тога било мање-више прикривених или отворених непријатеља, петоклонаша и издајника који су стално деловали у том правцу. Породицама из којих је неко отишао у партизана је забрањено да ће све бити стрпане у логор а куће им запаљене уколико њихови чланови не напусте партизанске одреде и не врате се кућама. Свима који напусте партизана обећавана је „амнестија“, да се противу њих неће предузимати никакве мере, итд.

Све ове околности — први јачи сукоби са Немцима, ненавикнутост на борбе, окрутне репресалије окупатора, страх за породице и имовину као и за свој живот, притисак породица због тога на њих — утицале су на многе мобилисане и колебљиве елементе да изгубе перспективу борбе, напусте батаљон и врате се кућама, док су неки директно прешли на страну непријатеља. Под овим околностима је дошло до стварања и бројног повећања поменутих четничких одреда и других квислиншких формација и до организовања четника готово у свим селима Посавине. О овоме се опширно говори у извештају команде 2. батаљона од 20. октобра 1941. године, упућеног команди Посавског НОПО.¹³⁶

Б.О.Ф. Ф.
бр. 26
20.X.1941г.

ИЗВЕШТАЈ ОД 1 - 20 ОКТОБРА 1941г.

З.Ф.

Стање у Баталону од 1-20 октобра знатно се изменило, ради тога ћемо поменети извештај у два дела. Најпре стање од 1-13, онда од 13-20.

Стање од 1 - 13 октобра

АНКИЖА:

Стално продубљивале ранијих пресека на друмовима, а исто тако и стална нова копања. Гине су сви друмови на нашем сектору били онеспособљени засвака мотор на возила. Неколико обичних сеоских путева такође је било пресечено. Исто тако је пресечена железничка пруга код Калеџника на дужини 380 метара и шине обачине у воду. На том месту је пресечен и насип у који се сурвало 3 докомотиве и 9 вагона од два меновита воза који су долазили од Београда и Умке. У возу од Београда заробљен је један официр Недићеве војске који је лаким диран. Том приликом је просуто 1000 л. млека које је било упућено за Београд.

У току тог времена било је неколико сукоба између наших патрола и патрола немачких и Недићеве војске на Барићу и Јасенку. Жртава није било. После кратког пушкарања непријатељ се увек повлачио. Исто тако десно се мали сукоб и у Липовици. У том сукобу на нашој страни била је једна жтва и један друг је лакше рањен. На страни Недићеве војске било је више жртава, али се не зна тачно колико. Сукоб је врло мало трајао, јер се непријатељ брзо повукао.

У Бродно стање до 13 окт. м. било је у Баталону 645 партизана. По социјалном саставу до 13 стање је било овакво: 172 радника; 66 сеоских занатлија; 373 сељаци; 24 интелектуалца и 10 војника.

У наоружању: 651 пушка од тога неисправно 21/9 п.митраљеза, 72 објављиве бомбе, 165 дефалзних, 58 бајонета и 30 пиштола. Резервне муниција било је око 10.000 метака. По доловима су свуда организована бомбарка и омладинска одељења.

Стање од 13 до 20 октобра.

13-X дошла је једна група Немаца пред Степојевца. По извештају једних дошли су од Цветојевца, а по извештају других од Лазареваца. Било их је по извештају једних 5-6000, а по другима око 1.000. Имали су 4 топа, 4 баџача мина и три тенка.

Наша II чета их је дочекала пред Степојевцом, али слабо. Брао се повукао према Армајеву без нашег наређења, а о томе такође нас није известила. Тиме је било омогућено Немцима пролажење према Конатицама. Немци су попалили неколико кућа у Степојевцу и побили око 50 људи. Уз помоћ артиљеријске ватре оправљали су пут ка Конатицама.

14-X у јутро овај штаб је повео 170 до 180 партизана на Конатице, где су Немци пресретени и до неке блокирани. То блокирање се држало од 9 до 14 сати са малим пушкарањем. Великог пушкарања није било због самог села, јер су Немци били у центру села, где су побили Немци да пале куће. На нашој страни има два мртва, а на њиховој страни један официр и четири до пет војника. У 14 сати су поћели да нас туку са минама. Морал код партизана је попустио тако да је претрпела опасност паничног бегства, ради чега је било наређено повлачење ка Вранићу и осталим местима на тој страни. Уз помоћ артиљеријске и митраљеске ватре Немци су и даље оправљали друмове. За оправку су узимали сељаке из Конатица и Дражеваца. После оправке све су те сељаке поубијали. У Конатицама је поубијано 30, а у Дражевцу до 100 сељака (по извештају сељака). У исто време попалили су велики број кућа, а нарочито у Дражевцу.

У јутро 15 октобра Немци су рано поћели тући артиљеријском ватром Балевац и Вранић, где се налазила наша I чета ради чега се иста без нашег наређења повукла у западни део нашег сектора, где се налазила и наша III чета. IV чета се сама повукла из Мељака у Гунцате без нашег наређења. Немци су под заштитом артиљеријске и митраљеске ватре упали у Вранић и продужили са палењем и плачкањем кућа, такође и са убијањем људи. Убујено је у Вранићу око 60 сељака. Сељаци сви нису бегали из села, и ако им је речено од наше стране.

Немаца је било око 300, са три тенка, 4 топа и 4 баџача мина. У исто време било је у Сремцима око 200 Недићеваца, који су вршили претрес по Сремцима. Немци су издали наредбу свим сељацима околиних села да у току 16 октобра зараве све пресеке на друмовима. Сељаци се уплашили, јер су им Немци рекли да ће им све куће попалити и поубијати их, и поћели оправљати друмове. Штаб је издао наређење I, III и IV чети да спрече оправљање друмова. У ту сврху чете су предузеле мере да сваки део својих јединица спречи

оправљене друмова и да се сукоби са непријатељем у колико буде напад, да се не
 ту страху. Међутим Немци су наше намере спречили тукући нас из бањача и др.
 Поред тога саме селане нисмо могли у томе спречити јер, из страха од Немаца
 и плаше да им се куће не попале, нису хтели да нас послушају и прекину са
 затривањем друмова. Наше су их јединице растеривале али су их они помоћу
 врањаци. Немци су се 16 сместили у Мезак одакле су тукли Бањезац, гуицате
 и ка Диваковцу, ради чега су се наши морали покући. IV чета се на Гунцата по-
 купила ка Лисовићу без нашег наређења. III чета се из Бањезца покупила ка Божи-
 даревцу и по нашем наређењу заузела положај на Божидаревачкој коси. I чета је
 била у Борку и држала положај према Бањезцу. Под заштитом артиљеријске затре-
 упали су у Бањезац Немци и прокупили пазевину кућа и плачку. Попалили су мно-
 го кућа, а никог нису убили;

Делство мина и топова, велики број жртава у Степојевцу, Конатицама, Дра-
 хевцу и Вранићу, пазевина тих села, претња Немаца становништву да ће све по-
 клати и попалити ако се партизани из тих села не врате својим кућама претња
 становништву да не сме пустити партизана у село; кукава родитеља и осталих
 сродника, присуство Немаца, непосредна близина четника, свестрана агитација
 да се врате кућама итд., итд., све је то поколебало наше људство да их је
 било немогуће умирити. Поред тога добили субселацн обећање од Немаца, четни-
 ца и осталих петоклонова да се партизанима који се врате својим кућама не
 ће десити ништа, да ће наоружати све селане да се боре против нас, т.ј. да се
 бране од нас; све је то учинило те је у току две ноћи побегао са оружјем око
 300 партизана. Однели су и 2 п.митраљеза. Један мали део њих је побегао чет-
 ницима, а већи део својим кућама где се крију. Сви они одбегли су били ме-
 билдсаци. Побегли су ноћу из патрола, засада и стража. Командир II чете,
 бивши активни наредник Дакило, из Драхеца, побегао је четницима у Јуринове
 са десет партизана, и однео један п.митраљез.

Сада се у батаљону налази око 350 партизана. Међу њима има такође по-
 купцаја бегства која се спречавају. На лицу места пред једним водом стражи
 је један хушкач, бивши четник. Но мина и дама влада несигурно стаје код из-
 вешних партизана. Психоза је доста нездрава, али се поправља. Штаб батаљона
 и командне чете су успели да се бар за сада спречи бегство и да се донекле
 успостави ред. Чете су груписане у Арнајеву, Рожанцима, Соколову и Борку. Из
 IV чете није било уопште бегства, јер су сви добровољци.

Извршена је реорганизација по четима, те сада све чете имају по 80 до
 100 војника. Све чете имају по два вода.

Команда II чете је сасвим измењена и постављена нова. Вођство оба вода
 II чете је измењено и постављено ново. Такође је извршена смена вођства во-
 дова и у другим четима у колико је било потребно.

Стање се поправља, али је сада људством влада таква психоза да је не-
 могуће с њима за сада повести ма какву акцију. У њих је ушао такав страх и
 неки немор да је са њима немогуће предузети ефикасне и брзе мере за поновно
 заузимање целог сектора. Становништво је јакм уплашено, те нам јакм отежава
 ранији конструктивни рад на нашем сектору.

Настојавимо, трудимо се и настојавати да се све исправи, да се поново
 заузме сектор, т.ј. да се њим поново овлада као што је и било, али сумњам
 да ћемо имати овог успеха који смо алије имали. Трудимо се и трудићемо се
 да се код људства поврати и постигне успех како у војничком тако и у политич-
 ком погледу, онакав какав треба да је и какав смо мислили да је пре овог слу-
 чаја. Наше је мишљење да ово људство треба да буде удаљено од својих кућа, од
 овоје родбине која га стално посећује и прича о незгодама својим и о обећа-
 њима Немаца, петоклонова и четника. Наше је мишљење да ово људство није било
 у близини својих кућа, не би ни дошло до овог бегства.

Чекамо од вас упутства.

20 октобра 1941 г.

За Е.О.С.

Stjepan

Сл. 11 — Извештај Команде 2. батаљона Посавског партизанског одреда од 20. X 1941.
 упућен Команди Посавског НОПО (Војно-историјски институт)

Оцењујући ситуацију као крајње неповољну, команда батаљона је ипак одлучила да учини све што може у циљу поновног заузимања сектора и спречавања организовања четника по селима на терену београдске Посавине. У питању је било и јединство маса које су издајници настојали да разбију, а без чега се не би могла водити успешна борба против окупатора.

О тим својим намерама је писао штаб 2. батаљона штабу Посавског НОПО у свом извештају од 20. октобра 1941, где се о томе, између осталог, каже:

„... настојавамо, трудимо се и настојаћемо да се све исправи да се поново заузме сектор, тј. да се њиме поново овлада као што је и било али сумњамо да ћемо имати оног успеха који смо раније имали“.¹³⁷

У време када је команда 2. батаљона доносила ову одлуку, правилно оцењивала ситуацију и реално предвиђала догађаје, батаљон се углавном био повукао из Посавине на терен Космаја и налазио се у простору села Рожанци — Бељина — Манић — Слатина. Намера је била да се поново запоседне терен београдске Посавине на коме је батаљон дејствовао, а чете батаљона своје раније секторе на тај начин што би батаљон, наступајући на широком фронту од Космаја, чистио село по село од четника и на очишћеном простору остављао ону чету која је и раније била на том сектору.

Да би се овај план успешније реализовао и пошто команда батаљона није била у вези са командом Одред — која се стално налазила на терену Посавотамнаве па се с те стране није могла очекивати помоћ и садејство осталих снага или делова Одред — договорено је са друговима из штаба Космајског одреда да две чете њиховог одреда помогну батаљону у реализацији овог плана.

С тим основним задатком батаљон је, ујутру 28. октобра, из простора Бељине кренуо за Посавину преко Лисовића и Барајева према Баћевцу, Гунцатима, Бождаревцу, Великом Борку и Липовичкој шуми а, према развоју си-

туације, да и даље свака чета поново запоседне свој ранији сектор.

Са батаљоном су биле и две чете Космајског одреда са командантом Одредом.

У Гунцатима и Баћевцу партизани су се сукобили са сеоским четницима и разбили их. У Баћевцу су ослободили око двадесет партизана које су четници ухватили и хтели да их предају Немцима. По подне је партизане напао четнички одред војводе Боже Лепеничког са Умке као и групе четника из других села и жандарми. Партизани су одбили напад и натерали их у бегство, заробивши око двадесет жандарма и четника, а толико их је у овим борбама и убијено. Мобилисане сељаке су пустили, док је неколико организатора и жандарма осуђено на смрт и стрељано. По овом питању дошло је до неслагања између команде 2. батаљона и команданта Космајског одреда Јанка,¹³⁸ који је хтео да стреља све ухваћене четнике па је, у неким случајевима тако и поступио; команда батаљона је узимала другачије становиште, тј. да треба одвојити мобилисане и сељаке принуђене да ступе у четнике од организатора и осведочених непријатеља и само овима судити, оправдано сматрајући да у прилог овоме говоре, пре свега, политички разлози и да би се осујетила намера непријатеља да распламса братоубилачки рат. У овим борбама три партизана су погинула, а неколико лакше рањена.¹³⁹

Предвече се команда батаљона са 2. и 4. четом и космајским четама пребацила у Барајево, док су 1. и 3. чета још у току дана преко Бождаревца и Баћевца дошле у Велики Борак. Том приликом је у Бождаревцу и Великом Борку мобилисан изванредан број сељака и ухваћено неколико четничких организатора.

Обавештени од четника о њиховом поразу и покретима партизана, Немци су 29. октобра кренули са целим пуком у неколико праваца против партизана. Са Немцима је био и један одред недићеваца, а као водичи су им служили четници и сарадници окупатора из Барајева, Гунцата и другим места. Једна

колона Немаца кренула је од Рипња са камионима и тенковима за Барајево. Код Липовичке шуме њима се придружио и одред недићеваца, са око 300 људи, који је дошао из Сремчице.¹⁴⁰

Партизани су заноћили у засеоку Багрдан, који се налази у котлини Барајевске реке и врло је неподесан за организовање и прихватање борбе. Команда батаљона је на то скренула пажњу команданту Космајског одреда Јанку, пошто је Барајево потпадало под зону дејства Космајског одреда иако припада Посавини. Међутим, Јанко није усвојио ове сугестије говорећи како он добро познаје овај терен, да је Багрдан погодан за смештај већих јединица јер има неколико кафана и већих кућа и да ће он истурити јаче обезбеђење према Липовичкој шуми. Али, уместо овога он је поставио само обичну стражу неколико стотина метара удаљену од логора на самој коси више Багрдана према Београду. Када су се ујутро на Багрдан сручили рафали немачких шараца, показало се да је он погрешно проценио ситуацију. Код изненађених партизана настала је забуна, пометња и неорганизовано повлачење долином Барајевске реке према Бождаревцу а делимично и према Лисовићу. Захваљујући, пре свега, присебности и одлучности командног састава и комуниста, углавном све чете су се ипак брзо и организовано повукле на косе више Багрдана с леве стране Барајевске реке, где је организована ватрена линија наших снага и заустављено наступање Немаца и недићеваца који су стигли до првих багрданских кућа. Развила се жестока борба која је трајала од првих јутарњих до поподневних часова, када су се партизани пребацили преко Лисовића на терен Космаја. Када су партизани стигли до првих лисовачких кућа, од Равног Гаја — засеока Барајева, према левом боку наших снага, наишла је немачка коњица која је из Рипња, ближим сеоским путем пошла у помоћ својим деловима који су заустављени пред Багрданом. Да се партизани нису благовремено повукли немачка коњица би их напала с леђа. Ово немачко одељење се кретало за парти-

Сл. 12 — Тодор Чоловић-Зидипи, погинуо јуна 1944. код Прозора

занима преко Лисовића до Губеревца, одакле је скренуло ка Бабама и преко Раље се вратило за Рипањ увече истог дана.¹⁴¹

Када су се партизани повукли, Немци и недићевци су ушли у Багрдан где су запалили извештан број кућа и све зграде у којима су те ноћи били смештени партизани, ухватили извештан број људи терајући их да затрпавају прекопане друмове а истовремено су били и таоци у случају погибије неког Немца. Међутим, у току ове борбе нико није погинуо од Немаца, а ни партизани нису имали губитака. Погинуо је само један сељак. У току дана Немци су са недићевцима стигли у Лисовић и Бељину, где су заноћили. Сутрадан, 30. октобра, немачке снаге су се из Лисовића вратиле преко Барајева за Ри-

Сл. 13 — Синиша Николајевић, погинуо као начелник штаба 17. дивизије, 17. јуна 1943, код Тузле. Народни херој

пањ. У Лисовићу су убили 10 сељака, од тога пет Цигана, а у Барајеву четири, које су претходно терали да им носе муницију. У Бељини су, 30. октобра, Немци убили осам сељака од којих је четири било из Бождаревца. У току дана упали су у Стојник, где су палили село а затим су се преко Баба вратили за Рипањ, убијајући поједине сељаке и терајући многе да им носе муницију.¹⁴²

Друга колона Немаца је из Рипња кренула за Велики Борак. Један део Немаца је камионима дошао до Мељака, а одатле су пешке сеоским путем преко Баћевца продужили за Велики Борак; други су дошли камионима до Шиљаковца а одатле и они пешке сеоским путем продужили за Борак; на уласку у село сусрели су се са колоном која је ишла од Баћевца и заједно продужили кретање ка центру села, где су били партизани 1. и 3. чете. Баш када су партизани стрељали

неке четничке организаторе из Бождаревца и Великог Борка, Немци су их напали. Страже нису благовремено реаговале, па су Немци изненадили партизана који су се почели повлачити ка долини реке Бељанице. Настала је забуна и пометња, чему су посебно допринели новомобилисани сељаци, стварајући панику, а већина њих се одмах разбегла. У овим критичним тренуцима посебно се истакао присебношћу и јунаштом пушкомитраљезац Милорад Бркић-Ицин, који је с пушкомитраљезом штитио повлачење партизана успоравајући надирање Немаца. Он је највише допринео да су партизани успели да се среде после изненадног немачког напада и да им пруже отпор и нанесу губитке. Том приликом он је тешко рањен. У овој борби погинуо је један партизан а неколико их је рањено, док су Немци, поред неколико рањених, имали и два мртва. Када су се партизани, под притиском надмоћнијих немачких снага, повукли на терен Космаја, Немци су запалили школу и око 60 кућа, и за одмазду стрељали 14 сељака, а увече истог дана се вратили у Рипањ.¹⁴³

Овим је овај злогласни немачки пук завршио своје пиратске акције у Посавини, чији је траг обележен крвљу и лешевима невино побијених сељака и згариштима њихових попаљених домова. За свега осамнаест дана, од 13. до 30. октобра, ови фашистички злочинци, паликуће и пљачкаши су у београдској Посавини убили око четири стотине људи, неколико стотина хапсили и терали у логоре, запалили девет села у којима је изгорело преко хиљаду кућа и других зграда и поплљачкали неколико хиљада грла стоке и велике количине хране и других ствари, не рачунајући осталу огромну материјалну и другу штету коју су они тада учинили.¹⁴⁴

То је биланс најкрвавијег и најсвишеперијег освајача кога бележи историја овог краја.

О злочиначкој активности немачких и казнених експедиција, које су жариле и палиле села и убијале невино становништво Србије, Билтен VIII НОПОЈ

објавио је 20. X 1941. напис: „Казнене експедиције у Србији“ у коме је, између осталог, писало:

„Немачке фашистичке банде у Србији и Недић-Љотићева руља већ више од месец дана насрћу као бесни пси на српска ослобођена села и вароши. Њихова свирепост у тим експедицијама надмашује све њихове досадашње злочине и крвопролића. Разумљиво је да се од професионалних пљачкаша, бандита, паликућа и убица не може очекивати нека човечност према мирном становништву, али да ће те звери у људском облику вршити такве злочине и свирепости према деци и женама, то многи заиста нису очекивали а то је био разлог да се народ није уклањао пред тим зверовима. Због тога је на стотине и хиљаде недужних жртава пало под крвничким ножем тих бандита... Неписиви су злочини тих окорелих злочинаца које они врше над напаћеним

народом Србије. Офанзива „Казнене експедиције“ није дала жељене резултате овим смртним непријатељима српског народа. Херојски партизански батаљони и одреди дају снажан отпор...

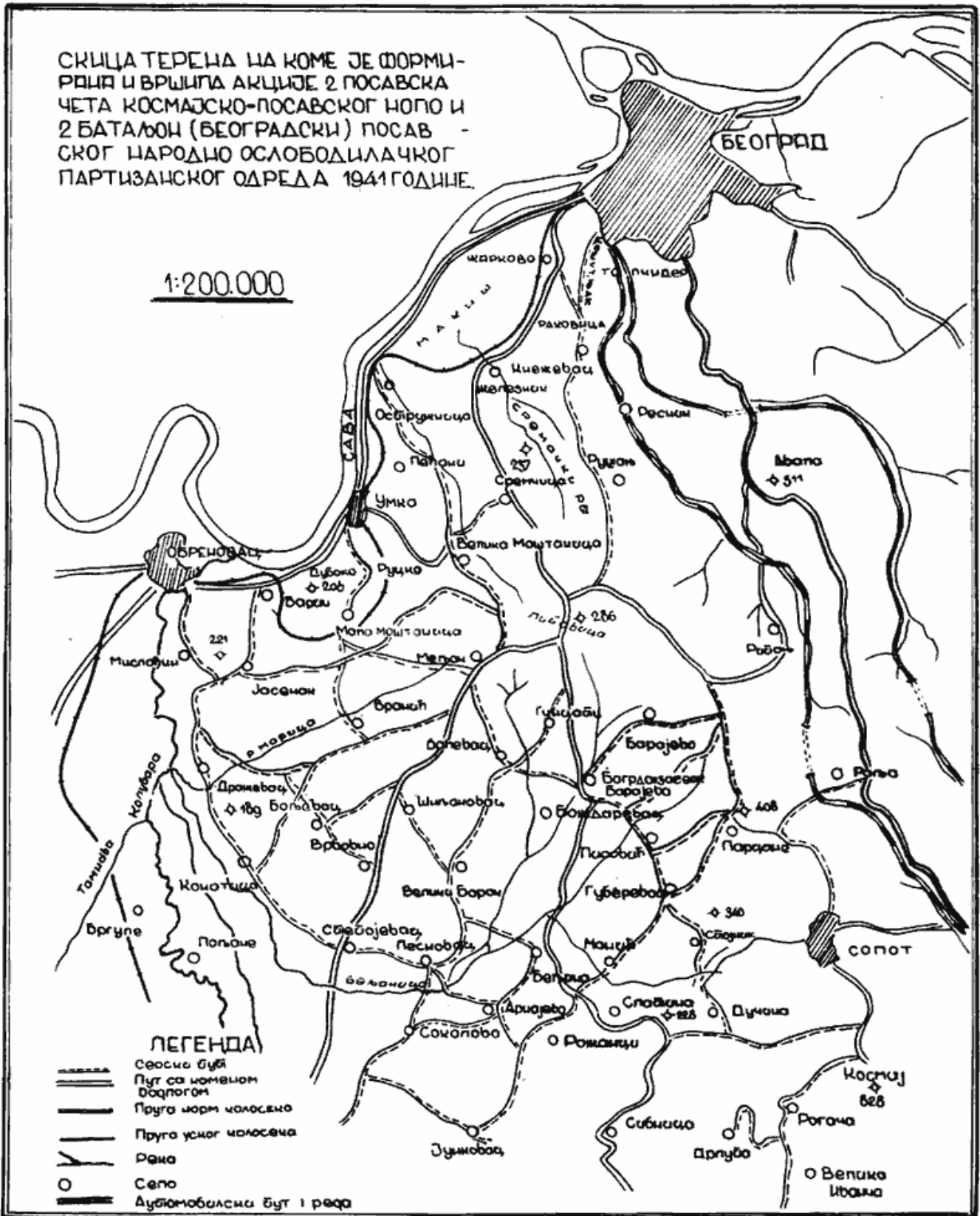
Борба је почела узимати све шире размере. У борбу ступају све нови и нови партизански батаљони... У тој борби на живот и смрт неће бити никакве милости ни за окупатора ни за домаће изроде. Уништаваћемо без милости све што падне у руке народних бораца. Уништаваћемо све оно што је дигло окрвављену руку на нашу децу, на наше мајке и очеве, на наше жене; уништаваћемо оне који пале и руше наша мирна села и вароши. Непријатељ ће скупо платити за своје кржаве злочине. Невина крв деце, жена и старца вапи за осветом и ми ћемо је осветити. Крв за крв, један живот за стотину пасјих окупаторских и издајничких живота. Борићемо се до потпуног уништења окупаторске фашистичке немани.“¹⁴⁵

Сл. 14 — Група бораца Београдског батаљона, Трећи сдесна Милутин Танасијевић, погинуо маја 1943. на Трврху, Босна, као командир 3. чете

СКИЦА ТЕРЕНА НА КОЈЕ ЈЕ ФОРМИРАНА И ВРШИЛА АКЦИЈЕ 2 ПОСАВСКА ЧЕТА КОСМАЈСКО-ПОСАВСКОГ НОПО И 2 БАТАЈОН (БЕОГРАДСКИ) ПОСАВСКОГ НАРОДНО ОСЛОБОДИЛАЧКОГ ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА 1941 ГОДИНЕ.

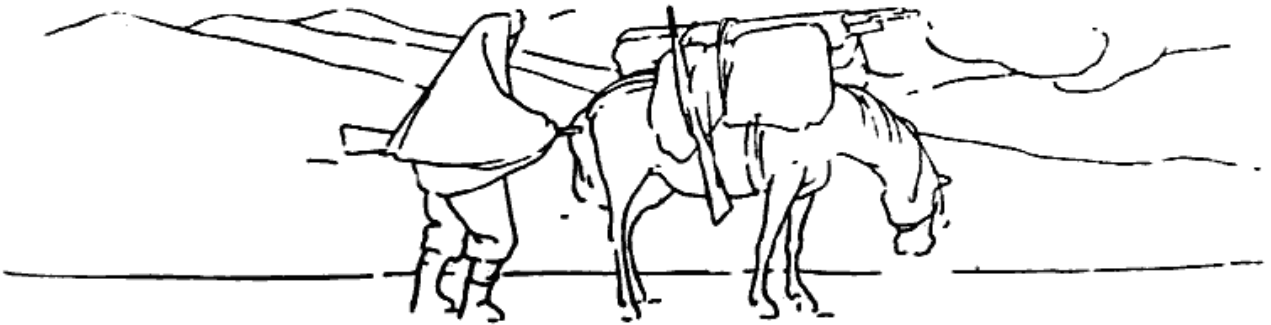
1:200.000

После ових сукоба са Немцима у Посавини, под притиском јачих немачких и квислиншких снага, 2. батаљон се морао повући на терен Космаја, где је неколико дана заједно са Космајским одредом водио борбе противу јаких снага непријатеља у Арлупи, Дучини, Манићу и другим местима. Због недостатка муниције батаљон је са Космајским одредом кренуо ка Белановици, а затим, према Руднику. Команда батаљона као и штаб Космајског одреда доносећи ову одлуку на заједничком састанку, одржаном средином новембра у Великој Иванчи, намеравали су да се у овим местима снабдеју муницијом а затим врате на свој терен. Због јаких напада удружених непријатељских снага, батаљон се није могао вратити већ је са групом партизанских одреда не-

колико дана бранио слободну територију код Рудника. После вишедневних жестоких борби, којом приликом је непријатељ нападао уз подршку авијације а Рудник неколико пута напуштан и заузиман, батаљон је са Космајским одредом преко западне Србије и Златибора стигао у Санџак, средином децембра, где је ухватио везу са осталим нашим снагама и Врховним штабом НОПОЈ.¹⁴⁶

Када је по одлуци ЦК КПЈ и наређењу Врховног штаба НОПОЈ, 22. децембра 1941. године, формирана Прва пролетерска бригада, у њен састав је ушао 2. (београдски) батаљон под називом Шести београдски батаљон у коме је од 151 борца само из београдске Посавине било седамдесет.¹⁴⁷

НАПОМЕНЕ

¹ Овде се под београдском Посавином подразумева онај предео који је пре и у току рата обухватао целу територију бившег среза посавског и нека села бившег среза врачарског, округа београдског. У саставу среза посавског била су села: Арнајево, Барајево, Бањевац, Барич, Бањевац, Божаревац, Вранић, Велики Борак, Велика Моштаница, Врбовно, Гунцати, Дражевац, Јасенак, Конатице, Лесковац, Мала Моштаница, Мељак, Мисловин, Остружница, Пољане, Руцка, Сремчица, Степојевац, Соколово, Умка и Шиљаковац. Седиште среског начелства је било на Умци.

Ову напомену потребно је учинити и због тога што је у истом периоду у саставу округа ваљевског постојао срез посавски са седиштем среског начелства у Обреновцу. Колубара била је граница ова два среза делом свог доњег тока од Пољана до ушћа у Саву код Барича, односно Обреновца.

Да би се избегли евентуални неспоразуми или забуна у партијском раду у предратном периоду, срез посавски Умка — је називан „Горња“ а срез посавски — Обреновац, — „Доња Посавина“.

За време рата среско повереништво КПЈ за Посавину деловало је на територији среза посавског — Умка, као и у селима среза врачарског: Жаркову, Железнику, Кијеву, Кнежевцу, Раковици и Рушњу, па су у том погледу и ова места сматрана као посавска, тј. као београдска Посавина.

Према наведеном, овде се под београдском Посавином подразумева територија среза посавског — Умка, и поменута места среза врачарског, која је од стране партијског и среског руководства третирана као „Горња Посавина“ у предратном и „Београдска Посавина“ у ратном периоду.

² „Обреновац и околина“, „Народна књига“, Београд, 1963, 123, 124.

³ Удружење бораца НОР општине Барајево, — материјали за хронике, докуменат број II/75, 37.

⁴ „Званичан извештај Министарства унутрашњих послова Краљевине Југославије о резултатима скупштинских избора од 12. XII 1938. године“, „Политика“ број 10972 од 13. XII 1938. године, према коме су четири кандидата владине листе добили 3.690, а изабрани кандидат опозиције сам 3.192 гласа.

⁵ „Споменица I. конгреса економиста Краљевине Југославије“, издање Друштва дипломираних економиста и комерцијалиста у Загребу, Загреб 1937, 142.

⁶ Удружење бораца НОР општине Барајево, — материјали за хронике, докуменат број II/41 и док. II/45.

⁷ Статистички годишњак Краљевине Југославије 1938/1939. године, књига IX, 314.

⁸ „Споменица I. конгреса економиста Краљевине Југославије“, Загреб, 1937, 135, 138.

⁹ Статистички годишњак Краљевине Југославије, књига IX, 315.

¹⁰ „Споменица I. конгреса економиста Краљевине Југославије, Загреб, 1937, 133 и 134.

¹¹ Удружење бораца НОР општине Барајево, — материјали за хронике, докуменат број II/3, II/4. и II/12.

¹² Исто, док. број II/4.

¹³ Исто, док. број II/2.

¹⁴ „Обреновац и околина“, „Народна књига“, Београд, 1963, 124. и 125.

¹⁵ Милосав Бојић: „Посавски партизани“, „Младо поколење“, Београд, 1961, 75—77.

¹⁶ Светозар Вукмановић-Темпо: „Сјећања на партијски рад у периоду од 1935 до 1941 године“, „Комунист“ број 144, од 28. I 1960, 10.

¹⁷ Која Миљковић, земљорадник из Сремчице, био кандидат за посланика на окружној листи КПЈ на изборима за уставотворну скупштину 1920. године; од 1941—1945. године учествовао у НОП, умро после рата.

¹⁸ Влада Аксентијевић, студент технике, секретар СК КПЈ за Обреновац; ухваћен од четника и обешен у Обреновцу 27. марта 1942. године. Проглашен је за народног хероја.

¹⁹ Миливоје Манић — „Миле Албанта“, члан СК КПЈ за Обреновац; убио се да не би пао жив непријатељу у руке, у Скели код Обреновца 3. марта 1942. године. Проглашен је за народног хероја.

²⁰ „Обреновац и околина“, „Народна књига“, Београд 1963, 126.

²¹ Младен Пантић, због честих прогона и хапшења од полиције пре рата тешко се разболео и умро 1941. године.

²² Носилац „Партизанске споменице 1941“, живи на Умци.

²³ Као партизан ухваћен од четника 1941. године и стрељан.

²⁴ Као партизан ухваћен од четника и стрељан 1941. године.

²⁵ Умро 1963. године као носилац „Партизанске споменице 1941.“

²⁶ Носилац „Партизанске споменице 1941“, живи у Обреновцу.

²⁷ Стрељан од четника ДМ, 1943. године.

²⁸ Погинуо као делегат вода 2. београдског батаљона у борби са Немцима, 14. октобра 1941. године.

²⁹ Носилац „Партизанске споменице 1941“, живи у Београду.

³⁰ Живи у Конатицама.

³¹ Заклан од четника ДМ, 1943. године.

³² За време окупације био у заробљеништву у Немачкој; по ослобођењу био на разним дужностима у селу, између осталог и председник месног НОО; умро као члан СКЈ пре неколико година.

³³ За време рата био у заробљеништву у Немачкој, сада је службеник Општинске скупштине Лазаревац.

³⁴ За време рата био у заробљеништву у Немачкој, сада живи у селу.

³⁵ За време рата био у Немачкој у заробљеништву; по повратку у село одмах је наставно са активним радом; вршио је а и сада обавља разне руководеће и одговорне друштвене и политичке функције у селу: секретар и председник месног одбора, управник земљорадничке задруге, секретар основне организације СКС и др.

³⁶ За време рата помагао НОП; сада живи у селу.

³⁷ Погинуо као партизан 1941. године код Нове Вароши у Санџаку.

³⁸ Носилац „Партизанске споменице 1941“, живи у Баћевцу.

³⁹ Носилац „Партизанске споменице 1941“, живи у Београду.

⁴⁰ Погинуо као члан Среског повереништва КПЈ за Посавину, приликом ликвидирања једног четника у Великом Борку, јуна 1943. године.

⁴¹ За време рата био у заробљеништву у Немачкој, по ослобођењу вршио више функција, између осталог био је председник Месног одбора, секретар партијске организације, сада живи у Баћевцу.

⁴² Погинуо као курир СК КПЈ за Посавину, марта 1944. године.

⁴³ РВИ, носилац „Партизанске споменице 1941“.

⁴⁴ Мајор ЈНА, носилац „Партизанске споменице 1941“.

⁴⁵ Носилац „Партизанске споменице 1941“, живи у Београду.

⁴⁶ Ступио у 2. батаљон 1941, погинуо у Босни код Шњита 1942.

⁴⁷ Са групом другарица из 2. београдског батаљона и Космајског одреда ухваћена од четника и стрељана 1941. године.

⁴⁸ Ступио у 2. београдски батаљон 1941. године, погинуо у Босни 1942. године.

⁴⁹ За писање о формирању и раду партијских организација у Посавини, коришћени су углавном следећи извори:

— Драгослав Марковић: „Сећања на партијски рад и оружану борбу на Космају“, „Четрдесет година“ — „Зборник сећања активиста југословенског револуционарног радничког покрета“, књига 5, „Култура“, Београд 1961, 64.

— „Прва пролетерска“, књига 1, „Војно дело“, Београд, 1963, 736—747.

— Удружење бораца НОР општине Барајево, — материјали за хронике, док. II/47, II/48. и II/75.

— Сећања преживелих чланова КПЈ из тог периода: Миљивоја Катића, Митра Радосављевића, Добривоја Цекића, Јована Дикића, Бошка Ивковића, Живорада Иконића и кандидата Богосава Марковића и Милана Марковића.

— Према непровереним подацима по један или два члана КПЈ или кандидата Партије био је у Степојевцу и Великом Борку, Вранићу, Мељаку, Остружници, Сремчици и Барајеву, јер су у овим местима постојала јака упоришта и велики број симпатизера Партије.

Такође су непотпуни подаци о постојању и раду организације СКОЈ-а. У Барајеву, Баћевцу, Бождаревцу, Мељаку, Вранићу, Конатицама, Дражевцу, Лесковцу, Сремчици, Остружници и другим местима постојале су и врло активно деловале групе напредних омладинаца — симпатизера Партије, али није утврђено да су постојали активни СКОЈ-а. Према сећању Митра Радосављевића из Конатица, члан КПЈ од 1940. године и носиоца „Партизанске споменице 1941“, Добривоја Цекића из Дражевца, члана КПЈ од марта 1941. и носиоца „Партизанске споменице 1941“ и Живорада Мишића из Дражевца, члана СКОЈ-а од 1941. и носиоца „Партизанске споменице 1941“, активни СКОЈ-а су постојали у Конатицама 1940—1941. године у саставу: Милован Алексић из Пољана, ухваћен као курир Посавског одреда 1941. и стрељан на Бањници 1942; Никола Мандић „Корчагин“, ухваћен као партизан крајем 1941. и стрељан на Бањници 1942; Милорад Петровић, погинуо као борац 2. батаљона на Сјеници, 22. децембра 1941; Владимир Илић, као партизан ухваћен и стрељан у Шапцу, крајем 1941. Актив СКОЈ-а у Дражевцу 1941. године сачињавали су: Живорад Мишић, носилац „Партизанске споменице 1941“; Милорад Борбевић, ступио у 2. чету, ухваћен од Специјалне полиције и стрељан 1942; Бошко Петровић, ступио у 2. чету, касније ухваћен од Специјалне полиције и стрељан и Живојин Стојићевић, ступио у 2. чету, крајем 1941, ухваћен од Специјалне полиције и стрељан.

Партијску организацију у Умци, према сећању Јована Дикића, секретара хелије, формирао је Бора Бирић, организациони секретар СК КПЈ Обреновац, а према сећању Богосава Марковића и Милана Марковића у Лесковцу није постојала партијска организација, већ група кандидата КПЈ која је формирана у другој половини 1940. године. И датум формирања партијске организације у Баћевцу није утврђен. Према сећању Миљивоја Катића, члана хелије, партијска организација у Баћевцу је формирана крајем октобра или почетком новембра 1939. године, а према сећању чланова хелије Бошка Ивковића и Живорада Иконића то је било новембра 1939. или 1940. а и неки други моменти указују да је то можда било и у другој половини 1940. Слично је и са формирањем партијске организације у Дражевцу, због тога што се не подударују сећања преживелих чланова, јер неки тврде да је формирана 1939, односно 1940, док према сећању члана хелије Добривоја Цекића, организација је формирана марта 1941.

Број комуниста, скојеваца и симпатизера Партије, који је деловао у Посавини био је, у ствари, већи него што је напред изнето, јер је изван број другова био примљен и повезан у Партију или СКОЈ у Београду где су радили или учили, али су често долазили у села и активно деловали у масама.

⁵⁰ Удружење бораца НОР општине Барајево, — материјали за хронике, док. број II/79.

⁵¹ Исто, док. број II/78.

⁵² Исто, док. број II/75, 54 и 59.

⁵³ Исто, док. бр. II/75, 64. и док. II/46.

⁵⁴ Исто, док. бр. II/101 и *Недељне информативне новине* од 26. III 1961, 24.

⁵⁵ Удружење савеза бораца НОР општине Барајево, — материјали за хронике, док. број II/75, 83. и 84.

⁵⁶ Исто, док. II/75, 85, док. бр. II/34 и док. бр. II/36.

⁵⁷ Исто, док. бр. II/49.

⁵⁸ Исто док. бр. II/75, 95, 96. и 119.

⁵⁹ Исто, док. бр. II/75, 96—100.

— Према сећању: Добривоја Цекића, Јована Дикића, Добривоја Пешића, Миливоја Катића, Митра Радосављевића, Милорада Бркића, Бошка Ивковића, — носилаца „Партизанске споменице 1941.“

⁶⁰ Ступио 1941. године у 2. београдски батаљон и с њим ишао до Санцака, одакле је, са групом другова почетком 1942. године враћен на рад у Посавину; сада ради у ИВ Народне скупштине СР Србије.

⁶¹ 1941. године био у 2. београдском батаљону а када је батаљон отишао за Санцак остао је у селу; као сарадник НОП уапшен је од специјалне полиције, касније је умро.

⁶² 1941. године био у 2. београдском батаљону; после одааска батаљона за Санцак, остао у селу и помагао НОП, сада се налази у селу.

⁶³ Као сарадник НОП уапшен 1943. године од специјалне полиције и отеран у логор на Бањици а, затим, у Немачку где је остао.

⁶⁴ Сада пуковник ЈНА и носилац „Партизанске споменице 1941.“

⁶⁵ Удружење бораца НОР општине Барајево, — материјали за хронике, док. број II/19.

⁶⁶ Зборник докумената и података о НОР југословенских народа, Том I, књига 1, док. бр. 108, 341.

⁶⁷ Удружење бораца НОР општине Барајево, — материјали за хронике, док. број II/75, 103.

⁶⁸ Удружење савеза бораца НОР општина Барајево, материјали за хронике, док. број II/34. и II/46.

⁶⁹ Исто, док. бр. II/75, 180.

⁷⁰ Исто, док. бр. II/49.

⁷¹ Исто, док. бр. II/75, 114. и док. бр. II/49.

⁷² Исто, док. бр. II/75, 115.

⁷³ Драгослав Марковић: „Сећање на партијски рад и оружану борбу на Космају“, „Четрдесет година“, „Зборник сећања активиста југословенског револуционарног радничког покрета“, књига 5, „Култура“, Београд 1961, 63.

⁷⁴ Удружење бораца НОР општине Барајево, — материјали за хронике, док. бр. II/75, 123.

— Према сећању Добривоја Цекића и Добривоја Пешића, учесника овог догађаја, заклетву су положили: Срећко Петровић, земљорадник из Дражевца, члан КПЈ; Раде Тадић, секретар СК КПЈ, Обреновац, трговачки помоћник; Миливоје Манић, члан СК КПЈ Обреновац, поткивачки радник; Дра-

ган Марковић, студент филозофије, члан КПЈ; Иван Богдановић, радник из Обреновца, члан КПЈ; Радивоје Јеринић, зидарски радник из Дражевца, члан КПЈ; Добривоје Пешић, из Пећана, металски радник, члан КПЈ; Милија Станојловић „Делија“, радник из Умке, омладинац — симпатизер Партије; Јосип Вицић, текстилни радник из Умке, члан КПЈ; Никола Мандић „Корчагин“, земљорадник из Конатица, члан СКОЈ-а; Богдан Симић, кројачки радник, из Дражевца, члан КПЈ; Добривоје Цекић, земљорадник из Дражевца, члан КПЈ; Милован Алексић, земљорадник из Пећана, члан СКОЈ-а и Драгољуб Ранковић, земљорадник из Дражевца, члан КПЈ. Они се не сећају тачно датума када је заклетва извршена, тј. сматрају да је то можда било и ноћу, 26/27. или 28/29. јула.

⁷⁵ „Зборник докумената и података о НОР југословенских народа, том I, књига 1, док. бр. 125, 362.

⁷⁶ Према сећању Бошка Марковића и Ивана Вондрачека Вањке, носилаца „Партизанске споменице 1941“, тада командира и комесара 2. чете.

⁷⁷ „Зборник докумената и података о НОР југословенских народа, том I, док. бр. 6, 51.

⁷⁸ Исто, том I, књ. 1, док. бр. 21, 95.

⁷⁹ Према сећању Добривоја Пешића, пуковника ЈНА, који је као водник 2. чете руководио овом акцијом.

⁸⁰ Мома Марковић: „Борба Србије 1941—1945“, „Просвета“, Београд, 1952, 84.

⁸¹ Војно-историјски институт ЈНА, К.44. XФ.1.г.6.

— Према сећању Драгослава Марковића погинуло је 16 Немаца; вид: Драгослав Марковић: „Сећања на партијски рад и оружану борбу на Космају“, „Четрдесет година“, „Зборник сећања активиста југословенског напредног радничког покрета“, „Култура“, Београд, 1961, књ. 5, 67.

⁸² Према сећању учесника ове акције Бошка Марковића, командира 2. посавске чете и Миладина Ивановића, водника Космајског одреда.

⁸³ Миладин Ивановић, генерал-потпуковник ЈНА у пензији.

⁸⁴ Према сећању учесника ове акције и борбе: Милорада Бркића и Љубомира Стевановића, бораца и Миладина Ивановића командира 2. чете и Љубивоја Михаиловића, члана Народноослободилачког одбора из Баћевца.

⁸⁵ О овој борби се говори и у документу VII ЈНА Р бр. 24/4 4—3 К. 2.

⁸⁶ Према сећању учесника акције Миладина Ивановића, командира и Добривоја Пешића, водника 2. чете.

— „Зборник докумената и података о НОР југословенских народа“, том I, док. бр. 161, 436, 437.

⁸⁷ Исто, том I, књ. 1, док. бр. 156, 425.

⁸⁸ Према сећању учесника догађаја, Миладина Ивановића, команданта, Добривоја Цекића, заменика команданта и Миливоја Катића, курира 2. београдског батаљона.

⁸⁹ Према сећању Миладина Ивановића, Добривоја Цекића, Добривоја Пешића, Јована Дикића и Миливоја Катића.

⁹⁰ „Зборник докумената и података о НОР југословенских народа“, том I, књ. I, док. бр. 34, 140, 143.

⁹¹ Удружење бораца НОР општине Барајево, — материјали за хронике, док. бр. II/75, 148.

⁹² Исто, док. бр. II/75, 148.

⁹³ „Зборник докумената и података о НОР југословенских народа“, том I, док. бр. 48, 192.

— Војно-историјски институт ЈНА, К-44 — ХФ. I, док. 7.

⁹⁴ „Зборник докумената и података о НОР југословенских народа“, том I, књ. I, док. бр. 48, 191.

— О овој акцији је писао и Билтен ВШ НОПОЈ, број 9 од 10. октобра 1941. године, „Зборник докумената и података о НОР југословенских народа“, 89.

⁹⁵ Удружење бораца НОР општине Барајево, — материјали за хронике, док. бр. II/75, 151, 152.

⁹⁶ Војно-историјски институт ЈНА К-44 — ХФ. I, г. 7.

— Подаци из цитираног непријатељског документа се односе на цивилно становништво, јер је утврђено да је погинуо само један партизан, за кога непријатељ тада није ни знао да је погинуо, о чему се говори у документу под напоменом 95.

⁹⁷ Удружење бораца НОР општине Барајево, — материјали за хронике, док. бр. II/75, 166.

⁹⁸ Исто, док. II/75, 165.

⁹⁹ Др Бүра Мештеровић, генерал-пуковник ЈНА.

¹⁰⁰ Драган Димитријевић: „Преглед важнијих догађаја из НОБ за подручје општине Барајево“, „Савремена администрација“, Београд, 1960, 34.

¹⁰¹ Удружење бораца НОР општине Барајево, — материјали за хронике, док. бр. II/24. — Према сећању Миливоја Катића и Бошка Ивковића, носилаца „Партизанске споменице 1941“.

¹⁰² Драган Димитријевић, *нав. дело*, 28.

¹⁰³ „Зборник докумената и података из НОР југословенских народа“, том I, књ. I, док. бр. 42, 170.

¹⁰⁴ Мома Марковић: „Борба Србије 1941—1945“, „Просвета“, Београд, 1952, 91.

¹⁰⁵ Исто, стр. 91.

¹⁰⁶ Удружење бораца НОР општине Барајево, — материјали за хронике, док. бр. II/75, 147/148.

¹⁰⁷ Војно-историјски институт ЈНА Р. Б. 22/2 — 3 К-2.

¹⁰⁸ „Борба“, број 89 од 15. априла 1959, 2.

¹⁰⁹ Драгољуб Ранковић-Драга, брат друге Александра Ранковића-Марка.

¹¹⁰ Према сећању Миливоја Катића, који је са Драгољубом Ранковићем учествовао у овој акцији.

¹¹¹ „Зборник докумената и података о НОР југословенских народа“, том I, књ. I, док. бр. 12, 68, 69.

¹¹² Професор др Јован Борбевић: „Уставно право Југославије“, Београд, 1957, 333.

¹¹³ Драган Димитријевић, *нав. дело*, 25.

— Удружење бораца НОР општине Барајево, — материјали за хронике, док. бр. II/47, и II/48.

¹¹⁴ „Зборник докумената и података о НОР југословенских народа“, том I, књ. I, док. бр. 42, 170.

¹¹⁵ Исто, док. бр. 46, 183.

¹¹⁶ Иван Вондарачек-Вања, носиоц „Партизанске споменице 1941“, пуковник ЈНА у пензији, живи у Загребу.

¹¹⁷ „Зборник докумената и података о НОР југословенских народа“, том I, књ. I, док. бр. 43, 173.

¹¹⁸ Исто, док. бр. 53, 205.

¹¹⁹ Исто, док. бр. 46, 183.

¹²⁰ Исто, док. бр. 42, 170, 171.

¹²¹ За одељак: „Стварање слободне територије и формирање и рад народноослободилачких одбора“, поред наведених, коришћени су и следећи извори:

— Мома Марковић: „Борба Србије 1941—1945“, „Просвета“, Београд, 1952, 152, 153.

— Професор др Јован Борбевић: „Уставно право Југославије“, издање Више управне школе за унутрашње послове, Београд, 1959, 333.

— Драгослав Марковић: „Сећања на партијски рад и оружану борбу на Космају“, „Четрдесет година“, — Зборник сећања активиста југословенског револуционарног радничког покрета“, „Култура“, Београд, 1961, књ. 5, 68.

— Драган Димитријевић, *нав. дело*, 25, 26.

— Сећање учесника тих догађаја: Миладина Ивановића, Ивана Вондарачека-Вањке, Добривоја Пешића, Добривоја Цекића, Добривоја Михаиловића, Љубивоја Михаиловића, Бошка Ивковића, — носиоца „Партизанске споменице 1941“.

— Удружење бораца НОР општине Барајево, — материјали за хронике, док. бр. II/47, и II/48.

¹²² „Зборник докумената и података о НОР југословенских народа“, том I, књ. I, док. бр. 43, 172.

¹²³ Исто, док. бр. 44, 174.

¹²⁴ Исто, док. бр. 51, 198.

¹²⁵ Исто, док. бр. 185, 476.

¹²⁶ Према сећању Радисава Јелића, борца 2. чете, сада шефа Месне канцеларије у Великом Борку.

¹²⁷ Према сећању Милорада Бркића, носиоца „Партизанске споменице 1941“ из Баћевца.

¹²⁸ Према сећању Добривоја Цекића, носиоца „Партизанске споменице 1941“ из Дражевца.

¹²⁹ Према сећању Миладина Ивановића, тада команданта батаљона, сада генерал-потпуковника ЈНА у пензији.

¹³⁰ „Зборник докумената и података о НОР југословенских народа“, том I, књ. 1, док. бр. 220, 539.

— Удружење бораца НОР општине Барајево, — материјали за хронике, док. бр. II/75, 192.

¹³¹ „Зборник докумената и података о НОР југословенских народа“, том I, књ. 1, док. бр. 279, 633.

— Удружење бораца НОР општине Барајево, — материјали за хронике, док. бр. II/75, 192, 193.

¹³² „Зборник докумената и података о НОР југословенских народа“, док. 279, 633.

— Удружење бораца НОР општине Барајево, — материјали за хронике, док. бр. II/75, 198, 200.

¹³³ „Зборник докумената и података о НОР југословенских народа“, том I, књ. 1, док. бр. 230, 558.

¹³⁴ Исто, док. бр. 235, 567.

— Према сећању бивших бораца 2. батаљона: Радисава Јелића и др Веље Јеремића.

¹³⁵ „Зборник докумената и података о НОР југословенских народа“, том I, књ. 1, док. бр. 233, 563.

— Драган Димитријевић, *нав. дело*, 39.

¹³⁶ „Зборник докумената и података о НОР југословенских народа“, том I, књ. 1, док. бр. 197, 197—200.

¹³⁷ Исто, док. бр. 197, 200.

¹³⁸ Дезертирао из Одрета, новембра 1941. године.

¹³⁹ Удружење бораца НОР општине Барајево, — материјали за хронике, док. II/75, 212—214.

— Према сећању Миладина Ивановића, команданта и Добривоја Цекића, заменика команданта 2. батаљона.

¹⁴⁰ Исто, 222.

¹⁴¹ Према сећању Миладина Ивановића и Миливоја Катића.

— Мома Марковић: „Борба Србије 1941—1945“, „Просвета“, Београд, 1952, 85.

¹⁴² Драган Димитријевић, *нав. дело*, 39.

¹⁴³ Удружење бораца НОР општине Барајево, — материјали за хронике, док. бр. II/75, 225.

¹⁴⁴ Исто, 226.

¹⁴⁵ „Зборник докумената и података о НОР југословенских народа“, том II, 95. и 96.

¹⁴⁶ Мома Марковић: „Борба Србије 1941—1945“, 85, 86.

¹⁴⁷ „Прва пролетерска“, „Војно дело“, Београд, 1963, књ. 1, 736—747.

LE BASSIN DE LA SAVA DANS LA REGION DE BELGRADE PENDANT LA GUERRE DE LIBERATION

D. Dimitrijević

De Belgrade jusqu'au cours inférieur du fleuve Kolubara, le long de la rive droite de la Sava s'étend le bassin de la Sava dans la région de Belgrade. C'est une région vallonnée avec plus de trente localités et environ 70.000 habitants dont la plupart sont des paysans avec des propriétés plus ou moins petites.

Au temps de l'ancienne Yougoslavie les conditions économiques et matérielles des paysans étaient très difficiles et s'aggravaient constamment. C'est pourquoi en 1920, aux élections pour l'Assemblée constituante le Parti Communiste a eu, dans cette région, beaucoup de voix. Cette orientation des larges couches populaires vers la PCY genait le régime de l'époque et il s'efforçait de l'empêcher, d'abord en mettant le Parti Communiste hors la loi, ensuite par des mesures brutales d'arrestation et de persécution de ses membres et sympathisants. Ce qui a eu pour conséquence la consolidation des partis d'opposition dont les candidats obtiennent la majorité aux élections pour l'Assemblée en 1938, en recoltant aussi les voix des communistes et sympathisants du

PCY qui n'ont pas pu sortir légalement aux élections.

En 1930 une petite usine de bonneterie est bâtie, et tout de suite après, une autre pour la fabrication du papier et de la colle; à Ostružnica une scierie et à Barič une usine militaire, en 1937 dans l'usine de bonneterie «Šumadija» la première organisation de l'Union Syndicale des ouvriers du bassin de la Sava a été créée, et tout de suite après sa formation elle organise une grève demandant l'augmentation des salaires mais la gendarmerie disperse les grévistes en arrêtant un nombre considérable.

En 1938, 1939, 1940 et au début de 1941 dans plusieurs localités du bassin de la Sava des groupes clandestins de paysans sont formés, ce sont des sympathisants du PCY, qui commencent l'étude du matériel politique et du Parti en travaillant comme des communistes; plus tard une organisation du PCY est formée dans l'usine «Šumadija», ainsi qu'à Bačevac, Leskovac, Konatić et Draževac. Leur activité est dirigée par le Comité du PCY de l'arrondissement de Obrenovac.

Suivant la directive du Parti les communistes et les sympathisants démasquaient obstinément des régimes anti-nationaux et soulignaient le danger du fascisme allemand et italien en demandant l'alliance avec l'URSS.

Le 27 mars 1941 le peuple du bassin de la Sava a joyeusement salué le nouveau régime en espérant que le gouvernement va rompre le protocole d'adhésion au Pacte Tripartite, que le gouvernement va rompre avec la politique de collaboration avec les forces de l'axe, et qu'il prendra des mesures énergiques pour la défense du pays et la signature de l'accord avec l'URSS.

Le peuple du bassin de la Sava dans la région de Belgrade à accueilli sans surprise l'attaque sournoise des fascistes allemands et de leurs satellites de la Yougoslavie en avril 1941, il était prêt à la défendre et à lutter pour la liberté du pays. Cependant la trahison de l'appareil d'Etat et de l'armée a conduit à la débâcle totale de l'ancien Etat anti-national et à l'occupation du pays. Au cours de la guerre brève du mois d'avril il n'y avait pas de combats dans cette région, mais quand même il y avait quelques dizaines de morts et quelques milliers d'anciens soldats de l'armée yougoslave ont été fait prisonnier.

Suivant l'ordre du Parti, les communistes commencent à rassembler les armes et l'équipement de guerre que l'ancienne armée yougoslave a jetés, engageant dans cette action un grand nombre de paysans, surtout la jeunesse, et commencent à préparer une insurrection.

A la fin du mois de juin les communistes du bassin de la Sava et de l'arrondissement d'Obrenovac, ont participé à une réunion à Obrenovac où de nouvelles directives du Parti sur la préparation de l'insurrection ont été données.

Ensuite les communistes partent à la montagne Kosmaj où il se réunissent avec les communistes de Kosmaj même et dans la nuit entre le 1er et le 2 juin 1941 ils forment un détachement de libération nationale — de Kosmaj et du bassin de la Sava «Kosmajsko-posavski». Ils élisent leur commandant c'est Koča Popović, membre du Comité du Parti Communiste pour la Serbie et leur commissaire politique Bora Marković, secrétaire du Comité Départemental de Belgrade. Au moment de la formation

le détachement avait deux unités de Kosmaj et deux de la Sava. La première unité du bassin de la Sava agit à Obrenovac et la deuxième dans la région de Belgrade, pour cette raison elle a été appelée «2ème unité de Belgrade».

Pendant les mois de juillet, août et septembre cette unité accomplit plusieurs actions importantes, elle brûle des archives dans plusieurs mairies, elle désarme des postes de gendarmerie, elle interdit le travail à ceux des Conseils de Mairie qui se sont mis au service d'occupant, elle fait plusieurs diversions sur les routes et les chemins de fer, elle détruit des lignes téléphoniques et télégraphiques etc.

Le 30 juillet les unités du bassin de la Sava s'émancipent du détachement de Kosmaj et forment un nouveau détachement de Libération Nationale.

Vers le 15 septembre la 2ème unité se réorganise et devient le deuxième bataillon de Belgrade qui, avec ses quatre unités, compte au mois de d'octobre, 650 partisans, dont plus de la moitié est de Belgrade.

A la fin de septembre et au mois d'octobre le 2ème bataillon accomplit des actions très importantes. Les communications sont mises hors d'état de servir et dans les environs de Belgrade, à Obrenovac et dans d'autres localités, les partisans luttent très souvent contre les Allemands et les traîtres du pays.

Les actions efficaces des détachements et des bataillons permettent de créer un territoire libéré qui embrasse le gros du bassin de la Sava et de la région de Belgrade qui donne à l'Etat-Major les plus grands dirigeants du Parti et de l'Armée: Edvard Kardelj, Aleksandar Ranković, Ivan Milutinović, Ivo Lola Ribar. En même temps dans plusieurs villages des Comités de la Lutte pour la libération sont formés, c'est un organe nouveau représentant les autorités locales. Dans ce but le Commandement du Détachement de la Sava donne au mois d'août des instructions sur l'organisation et les devoirs des Comités de la Libération. Ce sont les premières instructions de cette catégorie en Yougoslavie, et les Comités du bassin de la Sava sont les premiers Comités fondés en Yougoslavie. Les Comités ont développés une grande et riche activité, surtout en vue de la mobilisation des hom-

mes et du rassemblement du matériel de guerre, où ils ont donné d'excellents résultats.

Au mois de septembre les Allemands transportent des troupes des autres pays occupés, pour étouffer l'insurrection en Serbie. Dans ce but ils amènent de la Grèce le 125ème régiment de l'infanterie, qui vers la mi-septembre, allant de Belgrade par Umka et Obrenovac vient en aide au garnison allemand encerclé à Valjevo. Pendant un mois ce garnison allemand combat avec les partisans aux environs de Ub, Valjevo et Lajkovac, et au mois d'octobre il se déplace dans le bassin de la Sava où il entre en conflit avec le 2ème bataillon près de Stepojevac, Konica, Leskovac, Barajevo et Veliki Borak. En même temps cette expédition de sanction fait des crimes en masse à Stepojevac, Kontice, Draževac, Vranić, Meljak, Bačevac, Barajevo, Leskovac, Veliki Borak et dans d'autres villes en fusillant des centaines de citoyens, incendiant des villages et pillant les biens des paysans. A l'aide de force et des menaces et soutenus par les traîtres du pays il fondent des formations militaires quisling pour combattre les partisans.

Sous la pression des forces allemandes beaucoup plus fortes le 2ème bataillon se retire sur le terrain de Kosmaj, et ensuite ensemble avec le détachement de Kosmaj il essaie de retourner sur son terrain. Cependant il n'y réussit pas à cause de la supériorité en nombre de l'ennemi, et après les batailles avec les «četnik» à Gunac et à Bačevac et avec les Allemands à Barajevo et Veliki Borak, il se retire sur le terrain de Kosmaj.

Au mois de novembre le 2ème bataillon et le bataillon de Kosmaj partent vers la Sumadija dans le but de s'approvisionner en munition, et de retourner ensuite sur leur terrain. Avec d'autres unités de partisans ils défendent le territoire libre aux environs de Rudnik, mais sous la pression des forces infiniment plus puissantes il passent à Sandžak.

A l'occasion de la formation de la Première Brigade des Prolétaires le 22 décembre 1941, le deuxième bataillon de Belgrade y entre sous le nom de «6ème bataillon de Belgrade».

Le jour où le 2ème bataillon est entré dans la formation de la Première Brigade

des Prolétaires, il comptait cent cinquante et un partisans dont 70 étaient des localités du bassin de la Sava.

Illustrations dans le texte :

- Fig. 1 — Extrait du tracté publié — dans «La voix du peuple laborieux» en 1940.
- Fig. 2 — Première page du «Communiste». Le matériel trouvé après la guerre dans la maison de Mladen Pantić à Draževac
- Fig. 3 — Le «Prolétaire» de 1940 trouvé dans la maison de Mladen Pantić (Musée de Obrenovac)
- Fig. 4 — Informations syndicales — matériel clandestin étudié aux réunions des communistes et des sympathisants (Musée de Obrenovac)
- Fig. 5 — «Voix du peuple laborieux» № 1 de 1941. Plusieurs exemplaires de ce journal ont été trouvés après la guerre dans la maison de Mladen Pantić à Draževac (Musée de Obrenovac)
- Fig. 6 — La maison à Bačevac où le 8. IX 1941, le commissaire politique Ivan Vondraček Vanjka a fait prêter le serment au Comité populaire de Libération du village Bačevac.
- Fig. 7 — Fragment du rapport du Commandement de Libération de la région de Posavina adressé le 28 août 1941 au Comité Régional du Parti Communiste de Yougoslavie (Archives de l'Institut historique de l'Armée)
- Fig. 8 — Rapport du Commandement du 2e bataillon de Posavina adressé le 4 octobre au Commandement de la Région (Archives de l'Institut historique de l'Armée)
- Fig. 9 — Instructions du Commandement du Mouvement de Libération dans la Posavina concernant la formation des comités populaires de libération (Archives de l'Institut historique de l'Armée)
- Fig. 10 — Rapport du Commandement du 2e bataillon de Posavina adressé le 16 octobre au Commandement de la Région (Archives de l'Institut historique de l'Armée)
- Fig. 11 — Rapport du Commandement du 2e bataillon du Détachement de Posavina adressé le 20 octobre 1941 au Commandement de la Région de Sava (Archives de l'Institut historique de l'Armée)
- Fig. 12 — Todor Colović-Zdipi, mort en juin 1944 près de Prozor.
- Fig. 13 — Siniša Nikolajević, mort au poste du Chef d'état major de la 17e division le 17 juin 1943.
- Fig. 14 — Groupe de combattants du bataillon de Belgrade. Le troisième de droite Milutin Tanasijević, tombé en mai 1943 à Trovrh, Bosnie, en tant que commandant du 3e détachement